

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav jižní a centrální Asie
Indologický seminár

Diplomová práce

Bc. Helena Hadvigová

Indický pohrebný rituál od minulosti po súčasnosť

Indian funeral rite from the past to the present

PodĎakovanie

Ďakujem vedúcemu mojej diplomovej práce Doc. PhDr. Svetislavovi Kostićovi, Dr. za cenné rady a pripomienky, ktoré mi poskytol pri jej zostavovaní.

Prehlásenie

Prehlasujem, že túto diplomovú prácu som vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru, a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe dňa 17. 04. 2013

.....

Helena Hadvigová

KĽÚČOVÉ SLOVÁ (slovensky)

antjéšti, pohreb, rituál, samskára, sútra

KĽÚČOVÉ SLOVÁ (anglicky)

antyeshti, funeral, rite, samskara, sutra

ABSTRAKT (slovensky)

Diplomová práca pojednáva o hinduistickom pohrebnom rituáli. Práca je založená na štúdií pôvodných indických zdrojov v hindčine a v sanskrte, ďalej na pojednaniach o tejto problematike v angličtine, nemčine a češtine. Jadro práce tvorí popis posledného obradu v živote hinduistu, t. j. poslednej *samskára*, ktorá sa označuje ako *antjéšti*. Popis pohrebného rituálu je prevedený z hľadiska štruktúrneho i historického.

Popis štruktúry pohrebného rituálu je založený na komplexnej štúdií všetkých materiálov, pričom preklad *Páraskára grhjasútry* je dodaný ako príloha. Toto východisko umožňuje sledovať vývoj obradu a jeho prípadné zmeny v novovekej Indii.

ABSTRACT (in English)

The diploma work deals with the hindu funeral rite. The thesis is based on the study of original Indian resources in Hindi and Sanskrit, as well as on treatises on this topic in English, German and Czech. The main part of the thesis consists of description of the last rite in the life of Hindus - the last *samskara*, known as *antyeshti*. The description of the funeral rite is made from structural and also historical point of view. The description of the structure of funeral rite is based on complex study of all resources, and translation of *Paraskara grhyasutra* is added as an attachment. This basis allows following development of the rite and its possible changes in modern India.

OBSAH

0.	Úvod.....	9
0. 1	Ciele, postupy a východiská.....	9-10
0. 2	Transliterácia.....	10
1.	Samskárý.....	11
1. 1	Význam slova samskára.....	11
1. 2	Zmysel samskár.....	11-12
1. 3	Zdroje samskár.....	13-14
1. 4	Zložky samskár.....	14-15
2.	Popis jednotlivých samskár.....	16
2. 1	Prenatálne.....	16
2. 1. 1	Garbhádhána.....	16
2. 1. 2	Pumsavana.....	17
2. 1. 3	Símantónnajana.....	17
2. 2	Samskárý prevádzané v detstve.....	18
2. 2. 1	Džátakarma.....	18
2. 2. 2	Námakarana.....	18-19
2. 2. 3	Niškramana.....	19
2. 2. 4	Annaprášana.....	19-20
2. 2. 5	Čúdákarana.....	20
2. 2. 6	Karnavédha.....	20-21
2. 3	Samskárý spojené so vzdelaním.....	21
2. 3. 1	Vidjárambha.....	21
2. 3. 2	Upanajana.....	21-22
2. 3. 3	Védárambha.....	22
2. 3. 4	Kéšánta.....	22-23
2. 3. 5	Samávartana.....	23
2. 4	Manželstvo - viváha.....	23-24
	Smrť.....	25
3.	Posledná samskára - antjéšti.....	26-27
3. 1	Váránasí.....	27-28
3. 2	Boh smrti Jama.....	28-29

3. 3	Dobrá a zlá smrť.....	29-31
3. 4	Antjéšti v minulosti.....	31
3. 4. 1	Védске obdobie.....	31-32
3. 4. 2	Obdobie sútier.....	32-33
4.	Priebeh poslednej samskára.....	34
4. 1	Pred skonom.....	34-35
4. 2	Po skone.....	36-38
4. 2. 1	Máry.....	38-39
4. 2. 2	Prevoz tela.....	39-40
4. 2. 3	Miesto spopolnenia.....	40-41
4. 2. 4	Zapálenie pohrebnej hranice.....	41-44
4. 2. 5	Znečistenie po smrti.....	45-46
5.	Rituály nasledujúce po spopolnení.....	47
5. 1	Zozbieranie kostí (<i>asthisamčaja</i>).....	48-49
5. 2	Šráddha.....	49-52
5. 2. 1	Prvá séria šestnástich pínd.....	52-54
5. 2. 2	Druhá séria šestnástich pínd.....	54-55
5. 2. 3	Tretia séria šestnástich pínd.....	55
5. 3	Sapindíkarana.....	55-58
6.	Obrady spojené so zvláštnymi prípadmi úmrtí	59
6. 1	Deti.....	59
6. 2	Tehotné ženy.....	60
6. 3	Askéti.....	60
6. 4	Zosnulí mimo svojej domoviny.....	61
6. 5	Pohrebný obrad počas života.....	61
6. 6	Výnimky podľa Manua.....	62
7.	Zhrnutie - stručný prehľad priebehu hinduistického pohrebného rituálu.....	63-64
8.	Záver.....	65
9.	Zoznam použitej literatúry.....	66-67
10.	Zoznam použitých skratiek.....	68

Príloha č. 1.....	69-70
Príloha č. 2.....	71-72
Príloha č. 3.....	73-79
Index sanskrtských a hindských termínov.....	80-84
Index sanskrtských a hindských názvov a mien.....	85-86

0. ÚVOD

0. 1 CIELE, POSTUPY A VÝCHODISKÁ

Hlavným cieľom tejto diplomovej práce je popis pohrebného obradu v živote hinduistu, t. j. poslednej *samskáry*, ktorá sa označuje ako *antjéšti*. Na začiatok by som chcela uviesť do problematiky *samskár*, čiže hinduistických obradov, a preto prvá kapitola bude obsahovať vysvetlenie tohto pojmu a oboznámenie s ich zmyslom, zdrojmi a zložkami. V druhej kapitole podávam prehľad jednotlivých *samskár*, pričom pri každej uvádzam jej stručný opis. V tretej kapitole sa dostávam k jadrú práce a vysvetľujem tu pojem *antjéšti*, dôležitosť mesta *Váránasí* v súvislosti s poslednou *samskárrou*, úlohu boha smrti *Jamu*, zdroje, z ktorých sa dozvedáme o pohrebnom obrade či smrti ako takej. Celá tretia kapitola je teda úvodom do problematiky pohrebného obradu. Štvrtá kapitola obsahuje podrobný opis pohrebného obradu po jednotlivých fázach jeho priebehu – rituály vykonávané ešte pred skonom zomierajúceho a rituály vykonávané po jeho skone do samotného spálenia tela zosnulého. V piatej kapitole sa zaoberám obradmi, ktoré nasledujú po spopolení – zozbieranie kostí, *šráddha*, čiže obetina pre zosnulého predka, pričom podávam podrobný popis jej priebehu, a posledný obrad za zosnulého - *sapindíkarana*. Šiestu kapitolu tvorí popis obradu pri zvláštnych prípadoch smrti, na ktoré sa pri poslednej *samskáre* vzťahujú odlišné pravidlá. V prílohách uvádzam mytologický príbeh o *Gange*, rieke zohrávajúcej dôležitú úlohu v obradoch sprevádzajúcich úmrtie človeka, ďalej slovníček sanskrtských a hindských výrazov pre slová smrť a zomrieť, ktorým by som chcela ukázať, že existuje množstvo variánt vyjadrenia podstatného mena „smrť“ a slovesa „zomrieť“, čo podľa mňa značí o veľkom význame smrti pre hinduistov a podporuje tvrdenie o nesmiernej dôležitosti posledného obradu, a poslednú prílohu tvorí preklad *Páraskara grhjasútry*. Na konci práce sa nachádza index sanskrtských a hindských termínov a index sanskrtských a hindských názvov a mien.

Vo svojej práci vychádzam zo sekundárnej literatúry v angličtine, nemčine a češtine, a takisto z pôvodnej literatúry v hindčine a sanskrte.

Poslednú *samskáru* som si ako tému svojej práce zvolila preto, lebo poňatie smrti a toho, čo nasleduje po nej, je veľmi diskutovanou témou vo všetkých kultúrach. A práve tá indická, konkrétne hinduistická, chápe smrť veľmi odlišne a svojsky. V tejto práci chcem priblížiť hinduistické poňatie smrti a popísať obrady s tým spojené.

0. 2 TRANSLITERÁCIA

Pre prepis sanskrtských a hindských termínov v tejto práci používam transliteráciu, ktorá vychádza z medzinárodne používaného spôsobu pre prepis sanskrtských a hindských textov. Prepis termínov uvádzam v indexe na konci práce v abecednom poradí spolu s číslom strany, kde sa daný termín vyskytol. Vlastné mená a názvy uvádzam zvlášť v ďalšom indexe. V samotnom texte som pre lepšiu prehľadnosť zvolila použitie výhradne populárneho prepisu, ktorý je vždy v kurzíve.

1. SAMSKÁRY

1. 1 VÝZNAM SLOVA SAMSKÁRA

Slovo *samskára* nie je možné preložiť doslovne. Najlepšie ho vystihuje naše slovo „obrad“ či „ceremónia“, čiže udalosť obradného významu, ktorá sa koná pri určitých špeciálnych príležitostiach. V anglickom preklade sa najčastejšie stretávame so slovom „sacrament“, ktoré znamená „sviatosť“.

Pre poriadok a lepšie pochopenie začnem najskôr výkladom slovesa, od ktorého je toto podstatné meno odvodené. Sanskrtské sloveso *samṣkr-i* zložené z prefixu *sam-* (s, spolu s; ako prefix u slovies vyjadruje spojenie, zjednotenie, úplnosť) a koreňa *kr-* (robiť, konať; 8. slovesná trieda), znamená „dať dohromady, spojiť, zložiť, zostaviť; usporiadať, zorganizovať podľa posvätných predpisov, vysvätiť; ozdobiť, skrášliť“.

Podstatné meno mužského rodu *samskára* znamená „zostavenie dohromady, uskutočnenie, ozdobenie, skrášlenie, očistenie, pripravovanie, upravovanie (jedla), zušľacht'ovanie (kovu), leštenie (klenotov), chov (zvierat), pestovanie (rastlín); vysvätenie; posvätný alebo posväcujúci obrad, ktorý očisťuje od poškvrny spôsobenej zlými činmi a morálnymi priestupkami, a vedie k obnoveniu/očisteniu; akýkoľvek očistný obrad.

Okrem najčastejšieho prekladu slova *samskára* ako „obrad“ sa môžeme stretnúť aj s prekladom tohto slova ako „prechodový rituál“ (najdôležitejšie *samskáry* sa konajú vždy pri ukončení jedného a začiatku ďalšieho obdobia, čiže je to vždy prechod od jedného k druhému – toto si podrobnejšie vysvetlíme pri popisoch jednotlivých *samskár*).

1. 2 ZMYSEL SAMSKÁR

Indovia odjakživa verili, že sú dennodenne obklopovaní bohmi dostatočne mocnými na to, aby im pomohli alebo naopak uškodili. Verili, že bohovia môžu zasahovať do všetkých oblastí ľudského života a ovplyvňovať ho podľa svojej vôle. Preto sa snažili o odstránenie nepriaznivých vplyvov a pritiahnutie priaznivých, aby ich život bol bez prekážok a aby získali od bohov pomoc. Náklonnosť bohov bola (a

je) veľmi dôležitá. Veľa *samskár* je založených práve na tejto ľudovej viere a poverčivosti.

Ľudová viera však nie je jediná vec, vďaka ktorej sú *samskár*y také rozšírené. K ich vážnosti dopomohlo mnoho autorov, ktorí na ich dodržiavanie kladú nemalý dôraz.

Tak napríklad v *Manuovom zákonníku (Manusmrti)*¹, azda najdôležitejšom spise hinduistov pochádzajúcom zo štvrtého storočia, ktorým sa dodnes riadia mnohé rodiny, či už v menšej alebo väčšej miere, *samskár*y nemôžu chýbať: „*Zápalnými obetami počas tehotenstva, obradmi džáta karma (pri narodení dieťaťa), čauda (ostrihanie vlasov dieťaťa) a uviazaním šnúry z trávy muňdža (iniciácia) sa od dvojzrodenca odstráni poškvrna semena aj lona (zo strany otca aj matky).*“ (Manusmrti, 2.27) Ostatným dielam, ktoré sa zaoberajú *samskár*ami, sa budem podrobnejšie venovať v samostatnej podkapitole.

Podstatou *samskár* je ako aj vonkajšia, tak aj vnútorná očista, nielen kultivovanie tela, ale aj duše. Zmyslom *samskár* je teda vonkajší aj vnútorný rozvoj človeka.

Okrem tohto boli aj zdrojom vzdelania, napr. *vidjārambha* - učenie abecedy, pretože v raných spoločnostiach neexistoval spôsob ako presadiť povinné vzdelávanie. A preto *samskár*y dobre poslúžili tomuto účelu.

So životom človeka sa spájajú od jeho počatia a sprevádzajú ho až po smrť. Hinduisti považujú ich prevádzanie za úplne samozrejmé a každý (riadny hinduista) ich plne dodržiava.

Presný pôvod *samskár* je stratený v hĺbke dávneho, ale je zrejmé, že sa formovali ruka v ruku so spoločenskými potrebami a v prúde času nadobudli náboženský charakter. Úplne na začiatku boli možno spontánne, bez akýchkoľvek predpisov, ale postupne sa vyvinulo úsilie o ich kodifikáciu a určili sa postupy a pravidlá pri ich prevádzaní.

¹ Hinduistický zákonník obsahujúci morálne a spoločenské povinnosti hinduistov a špecifikujúci povinnosti jednotlivých kást.

1. 3 ZDROJE SAMSKÁR

1. Grhjasútry

Grhjasútry sa zaoberajú domácimi rituálmi (*grhjakarmáni*) a objasňujú nám tak každodenný život Indov. Vo všeobecnosti sa venujú telesným *samskárám* počnúc *samskárrou viváha* - svadba (ktorá v skutočnosti býva až niekde v strede života) a končiac *samskárrou samávartana* - návrat študenta z domu učiteľa po ukončení štúdií (ktorá by podľa postupnosti mala predchádzať *viváhe*). Väčšina vôbec nespomína poslednú *samskáru*, ktorá tvorí jadro mojej práce - *antjéští*. Popisujú ju len *Páraskara*, *Ášvalájana* a *Baudhájana grhjasútry*. Počet *samskár* a takisto ich názvy sa líšia. Datujeme ich približne do roku 500 p. n. l.

2. Dharmasútry

Dharmasútry sa zaoberajú správnym chovaním a pravidlami správania sa, povinnosťami, zákonnými povolaniami spoločenských stavov, štyrmi obdobiami života, rituálnou čistotou, pravidlami ohľadom jedla, trestami a pokutami a rôznymi s týmto spojenými záležitosťami.

Najznámejšou je *Gautamova dharmasútra*, v ktorej nachádzame zoznam štyridsiaticich *samskár*. Z praktického pohľadu sa zdá dodržiavanie toľkých *samskár* v živote veľmi obtiažne. O autorovi *Gautamovi* máme len skromné fakty, ale je takmer isté, že jeho dielo je najstaršie z existujúcich prác týkajúcich sa posvätného práva. Datujeme ho približne do rokov 600 až 400 p. n. l.

3. Smrti

Termín *smrti* znamená „pamätané“, označuje tradičný posvätný text ľudského pôvodu (na rozdiel od termínu *šruti* - „počuté“, ktorý označuje text, ktorý nie je ľudského pôvodu).

Sem zaradujeme dielo *Manusmrti*, ktoré zmieňuje trinásť *samskár*. Tieto s malými rozdielmi prijali skoro všetci tvorcovia diel *smrti*.

4. Purány

Slovo *purána* znamená starý, starobylý. Sú to diela prevažne náboženského a mytologického charakteru. *Purán* existuje mnoho. Poznáme tzv. veľké *purány*,

ktorých je osemnásť, vedľajšie *purány*, ktorých presný počet nie je jednotný, a nakoniec miestne *purány*, ktorých je nespočetne veľa, vzhľadom na to, že sú regionálneho charakteru. Vznikali približne v prvom tisícročí nášho letopočtu, ale svoju dochovanú podobu dostali až o niekoľko storočí neskôr. O smrti, následných obradoch a posmrtnom živote sa najviac dozvedáme z *Garudapurány*.

Vplyv *samskár* na život jedinca sa v tomto období považoval za tak dôležitý, že dokonca niektoré božstvá museli podstupovať určité *samskáry*.

1. 4 ZLOŽKY SAMSKÁR

„Samskáry zahŕňajú rôzne prvky a vyjadrujú vieru, pocity a vedomosti, ktoré Indovia mali o podstate vesmíru, ľudskom živote a vzťahu človeka k nadľudským silám, ktoré viedli alebo mali kontrolu nad ich osudom.“ (The Cultural Heritage of India, vol. II., 2007, str. 394)

1. Oheň (*agni*)

Agni ako božstvo sa vyskytuje v troch podobách: na oblohe svieti ako slnko, v povetří sa rodí ako blesk a na zemi horí v ľudských príbytkoch či na obetnom oltári. Je večne mladý, najmladší z bohov, lebo sa rodí vždy znovu a znovu. Pretože je bezpočetné množstvo miest, kde denne ľudia zakladajú oheň, nedajú sa spočítať všetky *Agniho* zrodenia.

Oheň je najdôležitejším prvkom všetkých rituálov všeobecne. V každom dome horí posvätný oheň. Považuje sa za strážcu domáceho krbu a prostredníka medzi bohmi a ľuďmi, pretože praskot a pukot jeho plameňov je počuť až k nebesiam. Jemu sa odovzdávajú dary určené bohom. Každý domáci rituál je sprevádzaný ohňovou obetinou. V prípade *antjéšti* je telo mŕtveho považované ako obetina posvätnému ohňu. *„Typická bráhmanská obetina je ohňová obetina, a poslednou ohňovou obetinou obetníka je jeho vlastné telo.“* (Parry 1994, str. 178)

2. Mantry

Mantra je slabika, slovo alebo viac slov, ktoré sa opakujú stále dokola, aby sa čo najviac umocnil ich účinok. Majú pomáhať tým, ktorí sa k nim uchýľujú a ochraňovať ich. A nielen to. Smerujú k bohom, ktorých si majú uzmiert' a zaobstarat' ich priazeň

voči tomu, kto modlitby prenáša alebo v koho prospech sú prenášané. Pri prednášaní *mantry* si však treba dať veľmi veľký pozor – pri zmene čo i len jedného písmena môže byť jej účinok úplne opačný.

3. Obetina

V podstate má rovnaký účel ako modlitby - pomáhať a ochraňovať toho, kto obetuje alebo v koho prospech je obetované, a uzmierovať si bohov. Najčastejšou obetinou je roztopené maslo (*ghí*).

Okrem troch najdôležitejších vyššie uvedených zložiek je ďalšou dôležitou zložkou *samskár* voda, používaná k očisteniu fyzických alebo duchovných nečistôt. Či už je to poľfkáním alebo omytím, symbolicky to zodpovedá očistnému kúpeľu tak dôležitému v živote hinduistov.

Takisto orientácia určitých obradov k určitým svetovým stranám zohráva svoju úlohu, pretože ku každej sa viažu určité vlastnosti a božstvá. Napr. východ sa spája so svetlom, teplom a životom, pričom západ s tmou, chladom a smrťou. Východ ochraňuje boh *Indra*, juhovýchod *Agni*, juh *Jama*, juhozápad *Súrja*, západ *Varuna*, severozápad *Váju*, severovýchod *Sóma*.

Samozrejme netreba zabúdať na astrológiu, pretože postavenie planét a hviezd tiež zohráva nemalú úlohu pri vykonávaní obradov.

Vzhľadom na všetky tieto prvky, ktoré sú potrebné k vykonaniu *samskár* je zrejmé, že obrady treba vykonávať veľmi dôsledne, pretože ich správne či nesprávne prevedenie bude mať vplyv na ďalší život hinduistu.

2. POPIS JEDNOTLIVÝCH SAMSKÁR

Počet *samskár*, ktoré je treba vykonávať, sa podstatne líši. Ja som si do svojho zoznamu zvolila najčastejšie sa objavujúce *samskary*, ktorých je šesťnásť.

Všetky *samskary* sa konajú pod dohľadom *puróhita*². Ten prevádza ohňové obetiny a dozerá na správny priebeh obradu.

Pred prevedením akéhokoľvek obradu musí byť miesto, kde sa bude obrad konať, náležite očistené. Toto je zvyčajne povinnosťou žien a spočíva vo vymetení miesta kravským trusom.

2. 1 PRENATÁLNE

2. 1. 1 GARBHÁDHÁNA

Preklad: *garbha*, m. - lono, *ádhána*, n. - vloženie, umiestnenie = vloženie (semena) do lona, t. j. počatie

Počatie je považované za posvätnú povinnosť manželského páru. Nielen ako vyvrcholenie manželského zväzku, mať potomkov je veľmi dôležité kvôli splneniu dlhov voči rodičom a predkom. *Garbhádhána* je teda pohlavný styk nie za účelom potešenia, ale za účelom splodenia potomka.

Samozrejme existuje mnoho pravidiel pre správne počatie. Uprednostňuje sa noc pred dňom. „*Hovorí sa, že kto prevádza túto samskárú cez deň, plodí potomka so zlými vlastnosťami.*“ (Sahāy 1992, str. 328) Určité dni v mesiaci sú vhodnejšie ako iné, určité dni sú úplne zakázané.

Túto *samskárú* by mal samozrejme prevádzať manžel, avšak ak to nie je možné, môže byť nahradený. O tomto sa zmieňuje *Manu*, ktorý hovorí, že kvôli zachovaniu línie potomstva môže vdova požiadať o splodenie detí manželovho brata. (Manusmrti, 9. 59) S týmto sa však v súčasnej Indii nestretávame.

² *Puróhita* - rodinný *bráhman*, ktorý je prítomný pri všetkých dôležitých obradoch v domácnosti a vždy dostáva nejaký dar, či menší alebo väčší.

2. 1. 2 PUMSAVANA

Preklad: *pum-* (od *pums-*) - muž, *savana* (od *sū-*) - zrodenie = zrodenie mužského potomka

V hinduizme sa syn vždy uprednostňoval pred dcérou, preto sa budúci rodičia snažia ovplyvniť pohlavie dieťaťa všetkými možnými prostriedkami.

Tento obrad sa väčšinou koná v treťom či štvrtom mesiaci tehotenstva, dôležitú úlohu samozrejme zohráva aj astrológia a mesiac musí byť v mužskom postavení. Žena drží jeden deň pôst a po očistnom kúpeli sa oblečie do čistých šiat. V tú noc sa rozdrví výhonky z banyánového stromu a niekoľko kvapiek tejto šťavy sa strekne do pravej nosnej dierky ženy. Muž by mal potom do ženinho lona položiť nádobu s vodou a dotknúť sa jej brucha. Týmto by sa malo zaistiť, že sa narodí syn.

2. 1. 3 SÍMANTÓNNAJANA

Preklad: *símanta*, m. - rozdelenie vlasov, *unnajana*, m. (od *ud-* + *nayana*) - urobenie rovnej línie alebo rozdelenie vlasov smerom hore

Verí sa, že tehotná žena je vystavená útokom zlých duchov a na jej ochranu treba vykonať určitý obrad. Týmto obradom je *símantónnajana*. Zmyslom nie je len ochrániť matku, ale takisto zabezpečiť dlhý život ešte nenarodenému dieťaťu.

Vhodným časom na prevedenie tejto *samskáry* je piaty alebo šiesty mesiac tehotenstva. V deň obradu by žena mala držať pôst. Vlasy jej rozdeľuje manžel pomocou stebľa z trávy *darbha*³ alebo ostňom z dikobraza a vzýva pritom bohyňu šťastia *Śrī*.

³ Tráva používaná pre obetné účely, podobne ako *kuša*. Používa sa pri všetkých obradoch, pretože sa verí, že má očisťujúci účinok.

2. 2 SAMSKÁRY PREVÁDZANÉ V DETSTVE

2. 2. 1 DŽÁTAKARMA

Preklad: *džáta* - narodený, zrodený, *karman*, n. - skutok, vykonanie = obrad pri narodení dieťaťa

Táto *samskára* by sa mala prevádzať ešte pred odstrihnutím pupočnej šnúry. Spočíva v recitácii určitých *mantier*, ktoré majú zabezpečiť blaho dieťaťa. Popritom otec kŕmi dieťa roztopeným maslom a medom. Nakoniec sa odstrihne pupočná šnúra a obrad je dokonaný.

Najlepšie je, ak sa ako prvorodený narodí syn, pretože zbaví otca od dlhov predkom, avšak ani dcéra nie je o nič menej prospešná, pretože keď ju otec vydá, prinesie mu to zásluhy.

Po odstrihnutí pupočnej šnúry sa novorodenec umyje a položí na prsia matky. Pôrod spôsobuje znečistenie celej domácnosti, a preto sa musia vykonať ďalšie očisťujúce obrady. Samotná matka sa považuje za znečistenú celý mesiac po pôrode, kedy by mala bývať oddelene a s nikým neprichádzať do styku.

2. 2. 2 NÁMAKARANA

Preklad: *náma* (od *nāman*, n.) - meno, pomenovanie, *karana* (od *kṛ-*) - urobenie, prevedenie = prevedenie pomenovania, t. j. obrad pomenovania dieťaťa

Tento obrad sa prevádza približne desať až dvanásť dní po narodení dieťaťa. Podľa Pandeya sa však mohlo pomenovanie odložiť dokonca na dobu jedného roka. (Pandey 2006, str. 84)

Obrad vykonáva otec, ktorý do ryže vysypanej na medenom podnose napíše dátum narodenia dieťaťa a meno, ktoré si praje mu dať. Toto meno potom trikrát nahlas vysloví.

Najčastejšie je dieťa pomenované po bohovi, ktorý sa považuje za jeho ochrancu. Existujú pravidlá, koľko slabičné by meno malo byť, na aká hlásku by malo začínať

a pod. Meno by sa malo ľahko vyslovovať. Oblúbené bolo aj tzv. štvornásobné pomenovanie - podľa zoskupenia hviezd a planét, pod ktorým sa dieťa narodilo, podľa božstva mesiaca, v ktorom sa narodilo, podľa rodinného božstva, a nakoniec populárne meno (pre všeobecné používanie).

2. 2. 3 NIŠKRAMANA

Preklad: *niḥ-* (prefix) - von, preč, *kramana*, n. (od *kram-*) - chodenie, kráčanie = vyjdenie von, t. j. obrad vykonávaný vtedy, keď sa dieťa berie prvýkrát mimo domu

Vziať dieťa po prvýkrát mimo domu je veľmi dôležitý krok, kedy po dobe strávenej vo vnútri má konečne možnosť začať sa oboznamovať s okolitým svetom. Postupne ako sa dieťa vyvíja, je prirodzene zvedavé, a preto ho rodičia nemôžu ďalej držať len v jednej miestnosti.

Dvor (akékoľvek otvorené priestranstvo blízko domu), kde sa má dieťa prvýkrát stretnúť s vonkajším svetom, sa potrie kravským trusom a hlinou, nakreslí sa tu *svastika*⁴ a matka ho posype zrnkami ryže. Musia sem dopadať slnečné lúče. Recitujú sa *mantry* a nakoniec otec otočí dieťa smerom k slnku. Potom nasleduje návšteva chrámu, kde sa treba pokloniť božstvu. Obrad končí obdarovávaním dieťaťa hračkami či požehnávaním.

2. 2. 4 ANNAPRÁŠANA

Preklad: *anna*, m. - jedlo, potrava, *prášana*, n. (od *pra-* + *aś-*) - jedenie, kŕmenie = jedenie jedla, kŕmenie jedlom, t. j. obrad prvého nakŕmenia dieťaťa tuhou stravou

Nakŕmenie dieťaťa po prvýkrát tuhým jedlom je ďalším významným krokom v jeho živote. Tento obrad sa vykonáva približne po pól roku, dokedy je dieťa kŕmené len materským mliekom. Tento obrad vlastne sprevádza odstavenia dieťaťa od dojčenia.

⁴ Druh mystického kríža alebo znamenia, ktorý sa používa na označenie ľudí alebo predmetov z dôvodu zabezpečenia šťastia; su- + asti = dobré bytie, šťastie, úspech; takisto sa považuje za symbol Slnka (tvar kolesa slnečného voza).

Najskôr sa patrične vyčistí riad, z ktorého má dieťa jesť a varenie sa doprevádza recitáciou *mantier*. Jedlo môže byť akékoľvek, ale treba dbať na to, aby bolo ľahké na trávenie a prospešné pre zdravie dieťaťa. Krími ho otec, no pred samotným nakrmením ponúka pripravené pokrmu bohom, aby zabezpečil dieťaťu šťastný život. Podľa Duboisa by celý obrad mal doprevádzať spev žien a hranie na hudobné nástroje. (Dubois 1906, str. 157)

2. 2. 5 ČÚDÁKARANA

Preklad: *čúdá*, f. - hrebienok, chochol, *karana* (od *kṛ-*) - urobenie, prevedenie = urobenie hrebienka, t. j. obrad oholenia vlasov, pričom na vrchnej časti hlavy sa ponechajú

Oholenie či ostrihanie vlasov odstraňuje všetky nečistoty, ktoré by na dieťati mohli ulpievať, a má zabezpečiť jeho dlhý život.

Obrad by sa mal konať medzi prvým a tretím rokom života. Matka dieťa okúpe, oblečie do úplne nových šiat a posadí si ho do lona. Otec recituje určité *mantry*. Omyje hlavu dieťaťa vodou, prítomný holič mu podáva britvu a otec začína holiť vlasy - všetky okrem tých na temene hlavy (*šikhá*). Podľa Duboisa neholí vlasy otec, ale holič. (Dubois 1906, str. 159) Tie sa potom odhadzujú do býčieho trusu, ktorý je pripravený k tomuto účelu. Nakoniec sa dávajú dary holičovi.

2. 2. 6 KARNAVÉDHA

Preklad: *karna*, m. - ucho, *védha* (od *vyadh-*) - prepichnutie = obrad prepichnutia uší

Pôvodný účel bol čisto dekoratívny a uši dieťaťa sa mali prepichnúť len kvôli noseniu ozdôb. K tomuto sa neskôr pridal aj náboženský charakter a prepichnutím uší mala byť zabezpečená aj ochrana dieťaťa.

Na tento obrad je najlepšie použiť zlatú ihlu, no podľa možností rodiny sa môže použiť strieborná, medená alebo železná. Použitie tej ktorej ihly sa takisto líši aj v závislosti od kasty dieťaťa. Dieťa sedí v matkinom lone a tá odvádza jeho

pozornosť hračkami či sladkosťami. Obe uši by sa mali prepichnúť na prvý raz. Po prepichnutí by sa dierky mali pretrieť olejom. V súčasnosti sa *karnavédha* často vykonáva spolu s *čúdákaranou*.

2. 3 SAMSKÁRY SPOJENÉ SO VZDELANÍM

2. 3. 1 VIDJÁRAMBHA

Preklad: *vidjá*, f. - vedomosti, učenie, *árambha* - začiatok = začiatok učenia, t. j. obrad začatia štúdií

Keď už je myseľ dieťaťa vyvinutá natoľko, aby sa mohlo začať učiť, nastal čas na prevedenie tejto *samskáry*. Spočíva v naučení abecedy. Prevádza sa približne v piatom roku života. Ak by z nejakých dôvodov musela byť *vidjárambha* odložená, v každom prípade sa musí previesť ešte pred *upanajanou*. V prvom rade treba pripraviť dieťa, ktoré sa vykúpe a ozdobí. Okrem rodičov je prítomný aj učiteľ a samozrejme *bráhmani*, ktorí dostávajú dary a na oplátku požehnajú dieťaťu. Dieťa abecedu číta aj píše, pričom písmená sa píše do rozsypanej ryže perom vyrobeným špeciálne na túto príležitosť. Tento obrad by sa nemal prevádzať v období dažďov.

2. 3. 2 UPANAJANA

Preklad: *upanajana* (od *upa-* + *nī-*) - privedenie, predstavenie = iniciácia, čiže obrad, kedy sa dieťa privádza k učiteľovi do učenia

Tento obrad sa považuje za veľmi dôležitý, predstavuje niečo ako „druhé narodenie“. Týmto sa vysvetľuje označenie „dvojzrodenec“ používané pre členov prvých troch kást, pričom prvýkrát sa dieťa narodí, keď príde na tento svet, druhýkrát sa narodí pri *upanajane*, keď obdrží posvätnú šnúru. Kto tento obrad nepodstúpi, je vylúčený z kasty.

Kedy je dieťa prijaté do učenia závisí od jeho kasty. *Bráhmani* sú prijatí najskôr (v ôsmom roku) a v učení trávajú najdlhší čas. Pri *kšatrijoch* a *vaišjoch* je to neskôr a na

kratší čas. Takisto obdobie prevádzania tohto obradu sa špecifikuje podľa príslušnosti ku kaste. *Bráhmani* sú iniciovaní na jar, *kšatrijovia* v lete, *vaišjovia* na jeseň.

Dieťa sa posledný krát naje s matkou, čo značí koniec detstva. Okúpe sa a obdrží kus látky na zakrytie intímnych partií a opasok. Nasleduje najdôležitejšia časť, ktorou je uviazanie posvätnéj šnúry. Recitujú sa *mantry*, učiteľ kladie budúcemu žiakovi otázky a ten odpovedá. Nakoniec mu dá do ruky palicu, „*ktorá je symbolom toho, že s učiteľovou oporou postupuje ďalej v živote, tak ako sa o palicu opiera starec či slabý človek.*“ (Sahāy 1992, str. 334) Týmto je uvedený do života „dokonalejšie disciplíny“. Už viac nie je dieťaťom a je pripravený kráčať po ceste učenia nasledujúc svojho učiteľa. Vstupuje do prvého životného *ášramu* a stáva sa *brahmačárinom*⁵.

Obrad *upanajany* je samozrejme o niečo zložitejší a prevádza sa počas viacerých dní, no vzhľadom na obmedzený rozsah práce uvádzam len najdôležitejšie body.

2. 3. 3 VÉDÁRAMBHA

Preklad: *véda*⁶, m. - vedomosti, náuka, *árambha* - začiatok = začiatok štúdia *véd*

Táto *samskára* je jedna z novších, pretože v najstaršom období o nej nie sú zmienky. Pravdepodobne sa oddelila od *upanajany*. Označuje začiatok štúdia *véd*.

Učiteľ založí oheň a prizve žiaka, aby si k nemu sadol. Obetuje sa roztopené maslo a táto obetina sa adresuje bohom podľa toho, s akou *védou* začína žiak štúdium. Tento obrad patrí k tým jednoduchším.

2. 3. 4 KÉŠÁNTA

Preklad: *kéša*, m. - vlasy, *anta*, m. - koniec = obrad oholenia brady žiaka

⁵ Život hinduistu sa delí na štyri životné obdobia - *ášramy*: 1. *brahmačárin* (študent), 2. *grhastha* (hospodár), 3. *vánaprastha* (ten, kto pobýva v lesoch), 4. *sannjásin* (askét)

⁶ V užšom slova zmysle štyri rozsiahle súbory: *Rgvéda*, *Jadžurvéda*, *Sámavéda*, *Atharvavéda*

Prevádza sa v šestnástom roku života, keď už žiak nie je viac chlapcom, ale stáva sa mužom, pretože sa na jeho tvári objavujú brada i fúzy.

Po recitácii *mantier*, ktoré sú obdobné ako *mantry* recitované pri *čúdákarane*, nasleduje samotné oholenie.

Tento obrad sa niekedy nazýva aj *gódána* - darovanie kravy, pretože žiak po oholení daruje kravu učiteľovi. Na konci skladá sľub mlčanlivosti a zaväzuje sa k prísnej disciplíne po celý nasledujúci rok.

2. 3. 5 SAMÁVARTANA

Preklad: *samávartana*, n. (od *sam-* + *ā-* + *vr̥t-*) - návrat = obrad, kedy sa žiak vracia domov od učiteľa po završení štúdií

Tento obrad sa niekedy nazýva aj *snána* - kúpeľ. Žiak sa stáva *snátakom* - vykúpaným, t. j. absolventom. Týmto obradom je ukončené obdobie štúdií. Žiak je pripravený vrátiť sa domov a vziať na seba povinnosti každodenného života.

Najskôr požiada svojho učiteľa o povolenie ukončiť štúdiá. Ak je toto povolené, na celé doobedie sa zavrie do izby a nemôže vyjsť von, aby neurazil slnko svojím jasom. Vychádza až na obed a ako prvé pozdraví svojho učiteľa – skloní sa a objíme mu nohy (*pranáma*). Umýva sa vodou z nádob k tomu pripravených a oblieka si nové šaty. Až do večera by sa mal vyhýbať slnku a byť v tichosti, kým sa na oblohe neobjavia prvé hviezdy. Potom sa vydáva na cestu domov.

2. 4 MANŽELSTVO - VIVÁHA

Zo všetkých hinduistických obradov, obrad *viváha* je najhlavnejší. *Grhjasútry* väčšinou začínajú výpočet *samskár* práve týmto obradom, pretože manželstvo sa považovalo za náplň života. Takisto *Manu* nariaďuje: „Keď dvojzrodenec strávil prvú štvrtinu svojho života s učiteľom, mal by sa oženit' a druhú štvrtinu svojho života prežiť doma.“ (Manusmrti, 4. 1)

Vo všeobecnosti je najlepšie, ak sa svadba koná v rámci jednej kasty. Existujú aj zväzky *anulóma* - po vlase/srsti (v súlade so zvykmi a pravidlami), v ktorých žena

pochádza z nižšej kasty, a *pratilóma* - proti vlasu/srsti (proti zvykom a pravidlám), v ktorých pochádza z nižšej kasty muž. Zväzok *pratilóma* je však zakázaný.

Existuje mnoho pravidiel, akú ženu si muž môže, resp. nesmie vziať: „*Muž by si nemal vziať ženu, ktorá má ryšavé vlasy, končatinu naviac, je chorľavá, nemá telesné ochlpenie alebo ho má naopak príliš veľa, je bledá, volá sa po nejakom súhvezdí, strome, rieke, hore, vtákovi, hadovi alebo má podradné či zastrašujúce meno.*“ (Manusmrti, 3. 8, 9)

Ďalej existuje osem typov manželských zväzkov, ktoré uvádza aj *Manuov zákonník*. Zoradené sú od najlepšieho po najhorší, pre ilustráciu spomeniem len posledné dva – predposledný, *rákšasovský*⁷ *manželský zväzok*, keď žena síce so sobášom súhlasí, ale jej rodina nesúhlasí, a tak je z rodiny násilne unesená, a posledný, *paišáčovský*⁸ *manželský zväzok*, keď je žena pod vplyvom nejakej opojnej látky, posadnutá alebo nie je pri vedomí, a teda sa vydáva proti svojej vôli.

Táto, podľa nášho zoznamu predposledná, *samskára* je zložitejšia, a keďže vo svojej práci uvádzam len stručný prehľad všetkých *samskár* a podrobne sa zaoberám len poslednou *samskárrou*, nebudem sa púšťať do podrobností. Celý obrad by totižto vydal na samostatnú prácu.

⁷ Rákšasa = druh démona

⁸ Paišáča = druh démona

SMRŤ

Každá kultúra sa so smrťou vysporiadava inak. Odlišné prostredie, historický vývoj, náboženstvo... to všetko zohráva svoju úlohu v poňatí smrti. Takisto každý jedinec sa so smrťou vysporiadava po svojom. Okrem toho, že každý má inú osobnosť, je ovplyvnený prostredím, vierou či hodnotami spoločnosti. Každý má prirodzené obavy zo smrti. Hroziaca smrť vyvoláva v človeku strach z nepoznaného. Nikto presne nevie, čo sa s ním po smrti stane. Vystáva otázka pokračovania existencie človeka po smrti. A nikto nie je pripravený umrieť, aby našiel odpovede. Strach je teda úplne prirodzený. Aj keď by človek veril tomu, že smrťou sa nič nekončí, vie, že nepretrvá v súčasnej podobe. Je nevyhnutné zanechať telesnú schránku. Táto myšlienka spôsobuje strach. Pretože akokoľvek by bol nespokojný so svojim telom, predsa len je to jediné, čo má.

V hinduizme je však chápanie smrti iné. Život a smrť nestoja v protiklade proti sebe, existujú spoločne a bez jedného by nebolo toho druhého. Vďaka cyklickému poňatiu času nie je dôvod na strach či smútok (aj keď samozrejme smútok tu je – neexistujú príbuzní, ktorí by nesmútili, ak im zomrie blízka osoba). Zosnulý sa predsa znovu zrodí. Narodenie znamená jeho smrť v predošlej podobe a následná smrť znamená jeho narodenie v nasledujúcej podobe. Alebo ešte lepšie, po smrti dosiahne miesto na nebesiach a spojí sa so svojimi predkami. Ak je smrť dobrá, treba ju osláviť. Ak zlá, treba vykonať potrebné obrady, aby na ňom nezanechala zlé následky. Zosnulý ďalej pokračuje na svojej ceste. Nestráca sa. Nezaniká. Je stále tu. Len v inej podobe, ako doteraz. Smrť je nevyhnutným vyvrcholením života.

3. POSLEDNÁ SAMSKÁRA - ANTJÉŠTI

Po prejení si všetkými pätnástimi *samskárami* už zostáva len jediná. Šestnásta. T. j. posledná *samskára* v živote človeka. Ani nie tak v živote, skôr po smrti. Pretože túto *samskáru* už zaňho vykonajú jeho príbuzní.

Preklad termínu *antjéšti*: *antya*, adj. - posledný na mieste, v čase, v poradí, *išti*, f. (od *yaj-*) - obeť = posledná obeť

Niekedy sa namiesto *antjéšti* môžeme stretnúť s pomenovaním *dahanasamskára*, t. j. obrad spálenia (od *dah-* horieť).

Pohrebný rituál je v porovnaní s ostatnými hinduistickými rituálmi dlhší a oveľa zložitejší. Dalo by sa povedať, že ho vo všeobecnosti tvoria dve vrstvy. Prvú vrstvu tvoria rituály pred samotným spopolením a spopolenie, druhú vrstvu tvoria rituály počas trinástich dní, ktoré nasledujú po spopolení.

Ako definovať smrť? Smrť pre hinduistov znamená okamih, kedy životný dych (*prána*) opúšťa telesnú schránku.

Hinduisti neveria, že život jedinca sa končí smrťou. Naopak. Podľa nich život nekončí smrťou tela, smrť je len prechodom do ďalšieho života, či už to podľa nich je reinkarnácia, život na nebesiach alebo vstrebanie *átmana* do *brahma*⁹ (s touto myšlienkou sa stretávame hlavne v *Upanišadách*, staroindických nábožensko-filozofických textoch z 8. až 6. storočia p. n. l.)

Smrť považujú za oslobodenie duše z väzenia, ktorým je telo. Odloženie starého už obnoseného tela, a po nejakom čase vstup do úplne nového. Ako hovorí Marková: „*Smrť je prirovnávaná k noci, ktorá nastáva pre človeka, aby si oddýchol po dni plnom práce. V stave medzi smrťou a zrodením duša odpočíva a zbiera sily, aby mohla znovu vstúpiť do svetského diania v inom tela.*“ (Marková 1993, str. 275-276)

Posledný obrad v živote hinduistu je *antjéšti*. Každý hinduista prechádza počas svojho života mnohými obradmi, avšak keď zomrie, pozostalí majú povinnosť posvätiť túto udalosť určitými rituálmi, aby mu do budúcnosti zabezpečili blaženosť

⁹ *Átman* - duchovná zložka jedinca, *brahma* - vesmírny duch, najvyšší večný princíp

v duchovnej oblasti i do ďalšieho zrodenia. Hinduisti neoplakávajú svojho mŕtveho. Oslavujú jeho prechod na onen svet a veria, že sa znovu zrodí. Nepovažujú smrť za koniec dní. Podľa nich, narodenie a smrť sú rovnocenné.

Tento obrad má zabezpečiť ľahký prechod zosnulého zo sveta smrteľníkov do sveta bohov a predkov. Tak ako pri všetkých ostatných obradoch, aj tu zohráva dôležitú úlohu oheň. Vlastne najdôležitejšiu. Zosnulý sa totižto „posiela“ do sveta bohov prostredníctvom ohňa, pretože, ako som už spomínala, oheň je považovaný za prostredníka medzi svetom ľudí a svetom bohov. Spálenie mŕtveho je vlastne obetinou, a je to najbežnejší a najviac záslužný odchod z tohto sveta. Kam potom putuje popol ? Do *Gangy*. Rieky, na ktorej brehoch si praje byť spálený každý hinduista a ak to nie je možné, príbuzní sa snažia aspoň dopraviť jeho popol na toto miesto. Najlepšie je byť spálený na brehoch *Gangy* v meste *Váránasí*, kedy má zosnulý miesto medzi bohmi takmer isté, pretože neexistuje posvätné miesto určené práve k tomuto účelu.

3. 1 VÁRANASÍ

Najvhodnejšie miesto na konanie posledného obradu je mesto *Váránasí*, poangličtený názov *Benáres*, a v dávnych dobách nazývané *Káší*, čo v preklade znamená „žiariaci, jasný, skvelý“ (od slovesa *kāś-*). Je to mesto boha *Šivu*, veľkého askéta a ničiteľa vesmíru. Nachádza sa v strede ganžského údolia. Má silnú sanskrtskú tradíciu a reputáciu mesta ortodoxného *bráhmanského* hinduizmu.

Telá zosnulých sa spaľujú na tzv. *ghátoch* nachádzajúcich sa na brehu rieky. Väčšinou sú vystavané z kameňa a na konci sa zvažujú a vedú priamo do vody.

Mestom *Váránasí* preteká najposvätnšia rieka *Ganga*, ku ktorej sa viaže mytologický príbeh, ktorý uvádzam v prílohe č. 1.

Najdôležitejším *ghátom* je *Manikarnika*. Napriek tomu, že celé mesto sa označuje ako dôležité spaľovisko, *Náradapurána* označuje práve toto miesto ako najvhodnejšie. *Manikarnika* bola prvým *ghátom* postaveným z kameňa v roku 1302. Časom bolo treba riešiť problém spaľovania mŕtvol v období monzúnových dažďov, kedy úroveň rieky stúpala a zaplavovala brehy. Práve na tomto *gháte* sa postavila

betónová plošina, ktorá umožňuje spaľovanie mŕtvol bez problémov, i keď je hladina rieky vysoká.

Hovorí sa, že do *Váránasí* nikdy nemôže vstúpiť boh smrti Jama, jeho poslovia a posledný vek, kedy svet zanikne, *Kalijuga*¹⁰.

Zomrieť vo *Váránasí* znamená oslobodiť sa, dosiahnuť *mókšu* - vyslobodenie. Je to práve boh *Šiva*, ktorý svojou milosťou dopraje toto vyslobodenie všetkým, ktorý zomrú v „jeho“ meste. Týmto vyslobodením sa môže myslieť prerušenie kolobehu znovuzrodení. Toto vyslobodenie môže byť:

1. *salókja* - zosnulý bude pobývať v rovnakom svete ako bohovia
2. *samípja* - zosnulý bude pobývať v blízkosti bohov
3. *sarúpja* - zosnulý získa podobu bohov
4. *sajudžja* - zosnulý sa úplne spojí s bohmi

Vyslobodením sa ďalej môže myslieť vyslobodenie od zlého znovuzrodenia, t. j. že ďalšie znovuzrodenie človeka bude už len priaznivé.

Ako hovorí Parry, na tvrdení, že kto zomrie vo *Váránasí*, dosiahne okamžité vyslobodenie, sa zhodne väčšina hinduistov: „*Ktokoľvek tu zomrie, toto vyslobodenie získa. Nezáleží na karme*¹¹, *ba dokonca ani na kaste. Nedotýkateľný, ktorý zomrie vo Váránasí, má rovnaké právo na vyslobodenie ako bráhma, žobrák má rovnaké právo ako panovník, dokonca i zvieraťá dosiahnu okamžité vyslobodenie.*“ (Parry 1994, str. 27)

V súčasnosti sa stretávame s javom, že starí ľudia sa sťahujú do *Váránasí*, aby tu dožili posledné dni ich života, a keď nadíde ich čas, zomreli práve tu.

Smrť a s ňou späté rituály a status *Váránasí* ako pútnického miesta sú obživou pre väčšinu jeho obyvateľstva.

3. 2 BOH SMRTI JAMA

Boh *Jama* je ochranca južnej svetovej strany, obávaný boh smrti, syn boha Slnka. Okrem najbežnejšieho pomenovania, ktorým je *Jama*, sa tento boh označuje

¹⁰ *Juga* = časové obdobie, existujú štyri: 1. *Satjajuga*, 2. *Trétajuga*, 3. *Dváparajuga*, 4. *Kalijuga*

¹¹ Doktrína *karmy* hovorí, že každý človek si nesie následky všetkých svojich skutkov, či už dobrých alebo zlých, a tieto následky sa prejavujú v budúcnosti. Každá akcia má svoju reakciu, ktorá sa preukáže neskôr. Dobrá *karma* človeka vedie k dobrému zrodeniu, zlá *karma* k zlému.

mnohými menami, napr. *Dharmarádža* - kráľ *dharmy*¹² alebo *Antaka* - spôsobujúci koniec, smrť.

Jeho ríša sa nachádza kdesi na juhu a sú do nej odvádzané duše všetkých zosnulých tvorov, aby pred ním predstúpili. *Jama* pozná všetky dobré a zlé skutky, ktorých sa onen tvor dopustil a vynesie rozsudok o tom, či dotyčný pôjde do neba alebo do pekla a na ako dlho, takisto rozhoduje o jeho ďalšom zrození. Duše zosnulých privádzajú do *Jamovej* ríše jeho poslovia - *Jamadútovia*, pre niektoré duše si chodí *Jama* sám (napr. duše kráľov a pod.) Duše sa k *Jamovmu* súdu privádzajú so sľučkou okolo krku.

Zobrazovaný býva v zelenej farbe s červeným rúchom. Jeho nosným zvieraťom je byvol, v ruke má lano a kyjak. Každý jeho rozsudok nad zosnulým je nestranný a spravodlivý, presne podľa vykonaných skutkov.

Rieka *Jamuna* sa považuje za sestru boha *Jamu*, a ak sa v nej za určitej hviezdnej konštelácie človek vykúpe, nebude povolaný pred súd jej brata, a teda inými slovami, nezomrie.

3. 3 DOBRÁ A ZLÁ SMRŤ

Za dobrú smrť (*sukál mrtju*) sa považuje smrť vo vysokom veku, čo znamená že človek zomiera na starobu po tom, čo prežil plnohodnotný život, ďalej smrť v správny čas v súlade s astrologickými znameniami a na správnom mieste (čím sa myslí vyššie spomínaný brehy *Gangy*, najlepšie vo *Váránasí*). Zomierajúci človek musí byť pri zmysloch, a teda plne si vedomý toho, čo sa s ním deje, mať čistú, ničím nezastretú myseľ. Všetky hádky by mali byť urovnané. Nevydané dcéry či vnučky by mali mať dohodnuté manželstvo, synovia by mali byť ženatí. Ak sú všetky záležitosti vysporiadané tak ako majú, zomierajúci odchádza pokojne. Život, ktorý človek prežil, ovplyvní to, aká bude jeho smrť. To potvrdzuje aj Parry, keď tvrdí: „*Dá sa povedať, že kvalita prežitého života ovplyvňuje kvalitu smrti.*“ (Parry 1994, str. 162) Aby sa považovala za dobrú smrť ženy, tá by mala zomrieť skôr ako jej manžel.

¹² Slovo *dharm* je zo sanskrtského koreňa *dhṛ* - držať, podopierať, čiže doslova „to, čo drží, podopiera“. Miltner prekladá doslova ako „držmo“. *Dharma* by sa mohla preložiť ako posvätný rád, konanie v súlade s týmto rádom.

Človek zomierajúci dobrou smrťou by mal mať pokojný výraz na tvári, byť vyrovnaný a pripravený na svoju ďalšiu cestu.

Dobrá smrť nie je smrť ako taká, je to len opustenie tela. Len človeka, ktorý zomrel dobrou smrťou, a teda prežil plnohodnotný život, sprevádza počas prevozu na spaľovisko hudba, tanec a máry má ozdobené girlandami.

Zlá smrť (*akál mrtju*) je smrť predčasná (v mladom veku), v nesprávny čas a na nesprávnom mieste, či už násilná, spôsobená chorobou alebo pri dopravnej nehode, akákoľvek smrť, kedy bol život človeka náhle skrátený. Ak by neboli po takejto smrti správne prevedené všetky obrady, jeho duch sa vráti, aby trápil pozostalých. Dôvodom je, že chce zmierniť svoje utrpenie, a sú to práve jeho príbuzní, ktorí majú absolútnu povinnosť vykonať potrebné obrady, ktoré mu v tomto pomôžu.

Préta má neuspokojiteľné túžby a želania, zostáva pripútaný k svetu, v ktorom žil, a ktorý úplne neopustil, čo ho robí pomstychtivým, a to je ďalší dôvod, prečo trápiť príbuzných. Filippi hovorí: „*Všetci tí, ktorí zomrú zlou smrťou, riskujú, že zostanú väzňami vlastnej duševnej mŕtvol.*“ (Filippi 2005, str. 165) Pričinením *prétu* sa zlá smrť môže stať v rodine pravidelnou. Takisto akékoľvek nešťastie, ktoré v rodine nastane, sa pripisuje *prétovi*.

„*Všeobecne sa tvrdí, že existuje šesťdesiatštyri druhov prétov, tak ako existuje šesťdesiatštyri spôsobov zlej smrti. Títo prétovia majú rozličné charakteristiky, sú výsledkom rôznych spôsobov zlej smrti a s každým treba zaobchádzať opatrne.*“ (Parry 1994, str. 230)

Ak zomrie zlou smrťou napríklad *bráhman*, čím viac bol riadnym *bráhmanom* a dodržiaval všetky predpisy a rituály, tým silnejší a nebezpečnejší je jeho duch.

Prétovia sa odpudzujú železom, ohňom či jasnými svetlami. Naopak, priťahujú ich všetky druhy nečistôt ako krv, exkrementy, zdochliny a pod. Odháňanie zlých duchov má na starosti vrstva *bráhmanov*, ktorí sa zaoberajú exorcizmom.

Pohrebný sprievod človeka, ktorý zomrel zlou smrťou, je vážny, smutný, bez akýchkoľvek oslavných prejavov. Za najhoršiu smrť sa považuje samovražda zo sebeckého dôvodu. Duša takéhoto človeka ide rovno do pekla. „*Samovražda je poddanie sa nenaplneným túžbam v tomto živote, a preto svedčí o silnom pripútaní k nemu.*“ (Parry 1994, str. 163)

Takisto veľmi dôležité je, či rodina vykoná predpísané rituály, aby duša mohla z tela odísť ďalej. Aj toto ovplyvňuje, či je smrť dobrá alebo zlá.

3. 4 ANTJÉŠTI V MINULOSTI

Tak, ako bolo v Indii zvykom, historické záznamy sa príliš (skoro vôbec) neviedli. Preto všetky informácie, ktoré máme k dispozícii, sú poskladané z rôznych diel, kde je tá ktorá vec spomínaná (v našom prípade posledná *samskára*).

3. 4. 1 VÉDSKE OBDOBIE

Obrad vykonávaný po úmrtí človeka sa postupne formoval už od najstarších čias. Písomné zmienky nachádzame už v *Rgvéde* a *Atharvavéde*. Vďaka nim môžeme odhadnúť, ako asi pohrebný rituál tej doby mohol vyzerat'. Nachádzame tu očistenie zosnulého vodou, prevoz tela zosnulého na miesto spálenia, zozbieranie kostí, očistné rituály určené pozostalým či následnú hostinu.

„Ked' človek zomrel, recitovali sa verše na jeho oživenie, ak tie neuspeli, začal pohrebný rituál.“ (Atharvavéda) (Pandey 2006, str. 244)

„Mŕtvola bola omytá a palce na nohách zviazané, aby smrť znovu nemohla vstúpiť do domu po tom, čo bola mŕtvola odnesená.“ (Atharvavéda) (Pandey 2006, str. 244)

„Mŕtvola bola prevezená na vozíku ťahanom dvoma byvolmi doprevádzaná smútiacimi príbuznými a profesionálnymi oplakávačmi.“ (Atharvavéda) (Pandey 2006, str. 244)

„Kosti boli zozbierané a pochované, a v niektorých prípadoch bol postavený náhrobný kameň.“ (Rgvéda) (Pandey 2006, str. 244)

„Pozostalí podstúpili očistný kúpeľ, aby sa zbavili znečistenia spôsobeného pohrebným ohňom.“ (Atharvavéda) (Pandey 2006, str. 244)

„Potom nasledovala hostina, tanec a zábava.“ (*Rgvéda*) (Pandey 2006, str. 245)

3. 4. 2 OBDOBIE SÚTIER

Sútry vznikali v neskoršom *védskom* období, pričom obsahovo sú úzko späté s *védami*. Sú to diela zamýšľané tak, aby prezentovali podstatu nejakej doktríny systematicky v kompaktnej forme. Usilovali o precíznosť a hlavne stručnosť.

„V áranjake Čiernej Jadžurvédy nachádzame určité opisy pohrebného obradu. Tieto sú väčšinou vyňaté z *Rgvédy* a usporiadané v poradí tak ako idú po sebe.“ (Pandey 2006, str. 245)

Najviac sa však o pohrebnom rituáli dozvedáme z *grhjasútier*, ktoré popisujú domáce rituály, udalosti behom životného cyklu a sú najlepším zdrojom informácií o všetkých *samskárach* (ako sa zmieňujem vyššie v kapitole Zdroje *samskár*). Opis je omnoho viac systematickejší, nachádzame presné postupy. Najznámejšie sú *Páraskara*, *Ášvalájana* a *Baudhájana*.

Všetky ďalšie pojednania, kde sa spomína posledná *samskára*, sa väčšinou opierajú o rovnaké zdroje, s pridávaním nových prvkov a vynechaním zastaralých.

O *antjéšti* však máme najmenej informácií (v porovnaní s ostatnými *samskárami*). Dôvod, prečo *grhjasútry*, *dharmasútry* a *smrti* opomínajú poslednú *samskáru* mohol byť ten, že pohreb bol považovaný za nepriaznivý obrad a nemal by byť popisovaný spolu s priaznivými. Avšak v súčasnosti, kde neexistuje žiaden psychologický predsudok proti tomuto obradu, *antjéšti* si našiel svoje právoplatné miesto medzi *samskárami*.

O smrti ako takej sa hovorí v *Bhagavadgíte*, šiestej knihe najrozsiahlejšieho sanskrtského eposu *Mahábhárata*. Datuje sa niekedy medzi 4. storočie p. n. l. a 4. storočie n. l. Vystupuje tu boh *Kršna* ako vozataj bojovníka *Ardžunu*, a práve jeho ústami sú vyslovené filozofické pasáže o smrti. V ôsmej kapitole, v piatom a šiestom verši *Kršna* hovorí o tom, čo sa po smrti stane so zomierajúcim, ak mu bude oddaný:

„Kto v čase smrti pamätajúc na svoju podobu (mňa) opustí svoje telo, ten dosiahne svoju podobu (mňa), o tom niet pochyb.“ T. j. človek oddaný *Kršnovi* dosiahne po smrti jeho transcendentálny stav.

„Kto v čase smrti pamätajúc na akúkoľvek podobu opustí svoje telo, práve tú dosiahne.“ T. j. človek, ktorý počas svojich posledných chvíľ bude myslieť na čokoľvek iné než na *Kršnu*, nedosiahne jeho transcendentálny stav, ale zrodí sa ako to, na čo myslel. Takže ak by v čase smrti myslel napr. na mravca, stane sa mravcom.

Posledné myšlienky človeka ovplyvňuje celý život, ktorý prežil. Takže ak bol človek oddaný *Kršnovi* celý čas, je pravdepodobné, že aj posledné myšlienky budú patriť jemu. A preto sa nemusí obávať, čo s ním po smrti bude.

Toľko k starobylým prameňom, z ktorých sa dozvedáme čo-to o pohrebnom rituáli a o tom, čo bude s človekom po smrti.

4. PRIEBEH POSLEDNEJ SAMSKÁRY

4. 1 PRED SKONOM

Keď človek cíti, že čas jeho smrti nadišiel, cíti prirodzenú potrebu „vyrovnať“ všetky účty so svetom, ktorý opúšťa“. Zavolá (dá zavolať) všetkých príbuzných, známych a priateľov, aby sa s nimi mohol rozlúčiť, prípadne sa s nimi podeliť o svoje posledné myšlienky či ich požiadať, aby dokončili niečo, čo on nestihol.

Ak je to možné, t. j. ak vie, že jeho smrť onedlho nastane, niekoľko dní pred smrťou by sa mal vzdať jedla a oslabiť svoje telo tak, aby ho životný dych (*prána*) opustil ľahšie. Ten opúšťa telo skrz šev na vrchole lebky (o tomto sa budem zmieňovať neskôr pri samotnom spoplnení).

Zomierajúci by nemal byť pripútaný k ničomu z tohto života, po ničom netúžiť, byť úplne oslobodený od všetkých pút a túžob. Nič ho už na tomto svete nedrží a môže ľahšie odísť.

K zomierajúcemu prichádza *bráhman*, ktorý od neho musí obdržať dar (*dána*). Z *Garudapurány* sa dozvedáme, že ako tento dar je vhodných desať vecí: krava, pozemok, sezamové semienka, zlato, roztopené maslo, oblečenie, obilie, palmový cukor, striebro a soľ.

Najvýznamnejším je však dar kravy. Táto sa nazýva *Vaitaraní*. Jedná sa o kravu ako dopravný prostriedok, ktorý preváža mŕtveho cez rieku tečúcu medzi zemou a oným svetom, kde vládne *Jama*. V staršom období sa jej hovorilo *Anustaraní*. Táto krava bola obetovaná a spálená s mŕtvym, alebo s ňou trikrát obišli zapálenú pohrebnú hranicu a potom ju vypustili a nechali zo spáleniska utiecť. Vražda kravy však bola časom zakázaná, a tak sa začala dávať ako dar *bráhmanovi*. Zvyk darovania kravy je prítomný aj v dnešnej Indii. Chudobnejší ľudia môžu kravu nahradiť kozou. V období *véd* sa krava spaľovala spolu s mŕtvym preto, lebo svojím mäsom prekryla mŕtve telo zosnulého a ušetrila ho tak priamych plameňov. Až neskôr sa vyvinula myšlienka kravy - prevozníka na onen svet.

Dubois opisuje darovanie kravy následne: „*Privedie sa krava spolu s jej teliatkom, rohy má ozdobené vencami z kvetov, telo zakryté novým kusom látky, ktorá je tiež*

ozdobená rôznymi ornamentami. Dovedie sa k zomierajúcemu človeku, ktorý ju chytí za chvost a puróhita recituje mantry, aby táto krava dovedla zomierajúceho bezpečne na onen svet. Zomierajúci ju následne daruje inému bráhmaovi.“ (Dubois 1906, str. 483)

Keď už je k skonu zomierajúceho skutočne blízko, prenesie sa na očistené miesto na zem, blízko domácomu ohňu, avšak musí to byť na voľnom priestranstve, pretože strecha by bránila duši v ceste nahor. Zem, kam sa zomierajúci pokladá, by sa mala posypať horčičnými a sezamovými semienkami a vymiešť kravským trusom. Samotný zomierajúci sa pokladá na bavlnenú látku posypanú stebami trávy *kuša*¹³. „Zomierajúci je uložený s hlavou smerujúcou na juh“ (Pandey 2006, str. 246), *s nohami smerujúcimi na juh* (Parry 1994, str. 173). Toto sú protichodné tvrdenia. Domnievam sa, že prvé tvrdenie je logické a prikláňam sa k nemu, t. j. že na juh smeruje hlava – tá udáva smer k *Jamovi*, nie nohy. S týmto tvrdením sa stotožňuje aj Michaels (Michaels 1998, str. 150).

Do ucha mu *bráhma* recituje *védске* verše. Zomierajúci si môže zvoliť recitáciu *mantier* k ním zvolenému božstvu. Takisto sa môžu recitovať verše z *Bhagavadgíty* alebo *Rámájany*¹⁴. Takáto recitácia je pre zomierajúceho záslužná na jeho ďalšej ceste. To znamená, že ak je v posledných chvíľach jeho myseľ plne zamestnaná duchovnými myšlienkami, jeho budúcnosť je tiež duchovne priaznivejšia. Okrem tohto dôvodu má recitácia za úlohu utešiť ho v posledných chvíľach. A takisto jeho blízkych, ktorí sú celý čas pri ňom.

Do úst sa zomierajúcemu kvapne pár kvapiek vody z *Gangy*, aby tá pomohla zničiť jeho priestupky či zlé chovanie, a aby ho ochránila pred uchvátením zlými duchmi, ktorí sú blízko. Na dohľad zomierajúceho by sa mal položiť obraz alebo iný predmet zodpovedajúci bohovi *Višnuovi*.

V recitácii veršov či *mantier* sa pokračuje tak dlho, kým zomierajúci nie je prehlásený za zosnulého.

¹³ Tráva s dlhými stebielkami používaná na obradné účely.

¹⁴ Jeden z dvoch veľkých sanskrtských eposov (druhým je *Mahábhárata*).

4. 2 PO SKONE

Teraz je treba náležite sa postarať o telo zosnulého. Hinduistická rodina to nenecháva na starostlivosť profesionálov, ktorí nemajú so zosnulým vôbec nič spoločného. Nič ako pohrebníctvo v Indii neexistuje. Rodina nechce „odpratať“ svojho zosnulého a prenechať ho niekomu cudziemu. Hinduistická rodina sa o telo svojho zosnulého postará sama a zostáva s ním po celý čas do samotného spopolnenia.

Po skone by malo byť telo spopolnené čo najskôr, najlepšie v ten istý deň ako nastala smrť. Spopolnenie by sa však nikdy nemalo prevádzať v noci. Môže sa stať, že rodina čaká na nejakého dôležitého člena rodiny, a tak sa telo zosnulého nespája bezprostredne po smrti. Nemôžu však čakať príliš dlho, pretože horúce indické počasie značne prispieva k rýchlemu rozkladu tela.

Pre ženu je najlepšie zomrieť až keď už je vydatá a skôr ako jej manžel. Pretože *„najväčším nešťastím, ktoré môže ženu postihnúť, je ak prežije svojho manžela“*. (Dubois 1906, str. 350) Ak sa tak stane a manžel zomrie ako prvý, hneď po smrti musí žena čo najviac prejsť svoj smútok. Podľa Duboisa by sa mala hodiť na manželovo telo a nahlas nariekať. Zotrvá tak dovtedy, kým túto scénu neprerušia jej príbuzní a neodtrhnú ju od manžela. Ďalšími prejavmi smútku je búchanie sa do hrude, trhanie si vlasov a pod. (Dubois 1906, str. 350) Manželka zosnulého by si mala obliecť svoje najkrajšie šaty, vyzdobiť sa šperkami a do vlasov si dať kvety. Vydaté ženy sa zhromaždia okolo nej, vytvoria kruh a smútia a nariekajú spolu s ňou. Potom by mala odhodiť všetky šperky, ozdoby a krásne šaty so slovami, že toto všetko opúšťa, aby dokázala svoju lásku a oddanosť. Manželka sa tak stáva vdovou a musí smútiť až do konca života. Nemôže sa viac zdobiť šperkami, nosiť farebné šaty (smie nosiť len čisto biele rúcho), nemôže mať cestičku vo vlasoch zafarbenú rumelkou¹⁵ či mať na čele *bindí*¹⁶. Každý mesiac by si mala nechať ostrihať vlasy. Okrem tohto sa nemôže zúčastňovať na slávnostiach a festivaloch, pretože jej prítomnosť by bola považovaná za zlé znamenie.

¹⁵ Cestička zafarbená rumelkou (červené farbivo) je znakom vydatej ženy.

¹⁶ *Bindí* - koliesko/bodka, ktoré ak je červenej farby, je takisto znakom vydatej ženy. V súčasnosti nosia *bindí* rôznych farieb indické ženy zo skrášľovacích dôvodov.

Za poslednú *samskáru* je zodpovedný a prevádza ju najstarší syn. Toto je synova posvätná povinnosť. Ak zosnulý nemal syna, prevádza ju vnuk (syn jeho dcéry) alebo mužský príbuzný z otcovej strany, napr. jeho brat alebo bratov syn. Ak predsa len nemá žiadnych takýchto príbuzných, rituál môže vykonať jeho učiteľ, žiak alebo priateľ. Tento zvyk nemá nič spoločného s predsudkami voči dcéram, ale je odrazom patriarchálnej podstaty hinduistickej spoločnosti. Mat' syna znamená pre rodičov záruku, že ich pohrebný obrad bude vykonaný tak ako má.

Ďalej je treba zaobstarat' prítomnosť *mahábráhmana*, pod ktorého vedením sa odohráva pohrebný obrad a všetky ďalšie rituály s tým spojené. *Mahábráhman* doslova znamená „veľký *bráhman*“. A vskutku, *bráhman*, ktorý dbá na vykonanie tak dôležitého obradu, musí byť „veľký“. Má na starosti obrady počas obdobia, kedy je zosnulý v podobe *prétu*. Je to teda počas prvých dvanástich dní po spálení. Dôležitosť *mahábráhmana* sa však nevylučuje s tým, že žije akoby vylúčený zo spoločnosti. Vzhľadom na to, že podstupuje neustálu nečistotu spôsobenú smrťou, aj on je považovaný za nečistého a byť v jeho prítomnosti môže mať nepriaznivé účinky. Medzi hinduistami sa vraví, že ak je *mahábráhman* prvým človekom, ktorého ráno vidíte, niekto z vašej domácnosti môže zomrieť. Je to človek, ktorému je lepšie sa vyhnúť. Ľudia na nich nahliadajú so strachom či nimi dokonca opovrhujú. *Mahábráhmani* častokrát žijú mimo obce. No napriek tomu sú to stále *bráhmani*, príslušníci najvyššej kasty, a preto sa k nim treba chovať s náležitou úctou. Pre úspešnosť poslednej *samskáry* je dôležité, aby bol *mahábráhman* spokojný s hostinou a so všetkými darmi, ktoré dostal.

Všetky ostatné rituály (po dvanástom dni) už potom vedie rodinný *bráhman puróhita*. Syn zosnulého a *mahábráhman* počas všetkých obradov zastupujú samotného *prétu*. Sú to práve oni dvaja, prostredníctvom koho sa konzumné obetiny dostávajú k *prétovi*, dávajú mu silu a pomáhajú mu budovať si nové telo.

Ďalšia osoba, ktorá je za potreby po úmrtí, je rodinný holič. Okrem syna a *mahábráhmana* je to tretia osoba, ktorá zohráva veľmi dôležitú úlohu. Holí syna a neskôr po ukončení obdobia smútenia/nečistoty aj ostatných rodinných príslušníkov.

Po tom, čo zomierajúci vydýchne naposledy, by sa malo štyrikrát obetovať roztopené maslo do *ohňa gárhapatja* (večný domáci oheň, prijatý od otca a odovzdávaný potomkom, jeden z troch posvätných ohňov, od ktorého sa zapaluje oheň obetný) a pritom by sa obetník mal dotýkať pravej ruky zosnulého. Toto sa dozvedáme z *Baudhájana*. *Bharadvádža*¹⁷ hovorí, že by sa malo obetovať do *ohňa áhavaníja* (obetný oheň odobratý z domáceho ohňa), nehovorí však o tom, koľkokrát. V dnešnej dobe je však už tento rituál zahŕňajúci obetné ohne dodržiavaný len v najortodoxnejších rodinách.

Všade sa však dodržiava to, že do úst zosnulého sa kvapne niekoľko kvapiek vody, ktorá bola posvätená prenesením určitých *mantier*. Do nej sa vhodí pár lístkov posvätnnej bazalky *tulsí*¹⁸, čím sa účinok posvätnnej vody ešte znásobí.

Mali by sa pripraviť ryžové guľky (*pinda*), ktoré sa vo všeobecnosti považujú za obeť na udobrenie zlých duchov, ktorí sa pohybujú v blízkosti zosnulého. Každá z nich však má vlastný význam. Jedna sa obetuje na mieste smrti, druhá pri vchode do domu, tretia počas cesty na spaľovisko, štvrtá na mieste spopolnenia a piata počas zbierania popola a kostí zosnulého.

Podľa Michaela by sa na hlave zosnulého ešte mala zapáliť malá olejová lampička. (Michaels 1998, str. 149)

4. 2. 1 MÁRY

Ďalej by sa malo vyrobiť lôžko z dreva fikusu (*udumbara*), na ktoré sa prestrie koža z čiernej antilopy, pričom strana s kožušinou smeruje dole, hlava mŕtveho samozrejme stále smeruje na juh. V súčasnosti sa však na lôžko používa najčastejšie bambus.

Mŕtve telo musí byť omyté vodou a oblečené do nových šiat, pri čom môžu byť účastní len najbližší príbuzní rovnakého pohlavia ako zosnulý. Zosnulý teda necháva svoje staré obnosené šaty v živote, ktorý práve opustil, a aby mohol vstúpiť na onen svet, potrebuje šaty nové. Telo sa následne zakryje látkou, zvyčajne bielou.

¹⁷ Ďalší z autorov *grhjasútier*.

¹⁸ *Tulsí* je považovaná za manželku boha *Višnu*, a preto je náležite uctievaná. Mnoho hinduistov pestuje *tulsí* vo svojich domovoch a prináša jej denné obetiny. Pri pohrebnom obrade sa používa preto, lebo sa verí, že zosnulého zbaví všetkej nečistoty, ktorá na ňom ulpieva.

Takisto hlavný trúčliaci (najstarší syn) by mal mať úplne nové šaty. Tieto by však mali zostať bez jedinej nitky, pretože sa hovorí, že ak sa prešijú, prešijú sa aj ústa zosnulého, resp. jeho ducha, čo mu zabráni v tom, aby sa mohol napiť. Okrem nových šiat sa hlavný trúčliaci necháva oholiť holičom.

Ak zomrie žena z vyššej kasty skôr ako jej manžel, často býva oblečená do svadobnej červenej s nohami ozdobenými hennou ako nevesta. Jej telo je ozdobené girlandami.

Keď už sú prítomní všetci príbuzní a známi, najbližšia rodina by mala obísť okolo tela zosnulého a dotknúť sa jeho nôh. Potom sa môže vyraziť ku *ghátu*.

Všetky tieto spomínané obrady sú obrady, ktoré sa vykonávajú doma, a po nich nasleduje prevezenie tela zosnulého na miesto jeho spopolnenia.

4. 2. 2 PREVOZ TELA

Zosnulý by sa mal vynášať z domu, resp. z dvora pred domom, pretože vyššie uvedené rituály by sa mali prevádzať na voľnom priestranstve, nohami napred.

Potom by sa malo telo naložiť na voz ťahaný dvoma byvolmi a odviezť na spaľovisko.

Podľa *Ášvalájana* by voz mal byť ťahaný len jedným byvolom. Zosnulého by mali na voz nakladať len pokrvní príbuzní alebo prinajmenšom členovia rovnakej kasty, pretože dotyk kohokoľvek iného spôsobí znečistenie, ktoré by sa potom muselo odstraňovať dlho rôznymi odčisťujúcimi obradmi. *Manu* hovorí: „Ak zomrie bráhman a sú pri ňom prítomní členovia jeho kasty, nemôže sa jeho tela dotknúť nikto z kasty šúdrov, pretože ak by sa tak stalo, ohňová obetina¹⁹ sa nemôže dostať na nebesá.“ (Manusmrti, 5. 104)

Na čele pohrebného sprievodu kráča hlavný trúčliaci. V rukách má hlinenú nádobu s ohňom, ktorý zapálil od domáceho ohňa. Je to oheň, ktorý zosnulý celý svoj život udržiaval na prevádzanie denných rituálov, a teraz nastal čas, kedy bude spopolnený prostredníctvom rovnakého ohňa. Pretože práve týmto sa neskôr zapáli pohrebná

¹⁹ Ohňovou obetinou sa môže myslieť roztopené maslo, ktoré sa leje do ohňa, ale takisto sa ňou môže myslieť aj samotný zosnulý.

hranica. Za hlavným trúčliacim kráčajú ostatní príbuzní a priatelia zosnulého. Tí kráčajú zoradení podľa veku, od najstaršieho po najmladšieho.

Zúčastniť sa pohrebného sprievodu môže každý starší než dva roky. Vo *védskom* období sa mohli zúčastniť aj ženy, ktoré v sprievode kráčali s rozpustenými vlasmi. Tento jav neskôr prestal, no v dnešnej Indii sa s ním opäť stretávame.

V súčasnosti sa počas prevozu zosnulého opakujú mená „*Hari*“ alebo „*Ráma*“, alebo veta „*Rám nám satja hai*.“ (Rámovo meno je pravda.) V staršom období sa opakovali *mantry* určené bohu *Jamovi*.

Ponad máry sa hádžu mince, ktorá keď sa pozbierajú, môžu sa zavesiť na krk dieťaťa a zabezpečiť jeho ochranu pred chorobami či zlými duchmi. Môže sa hádzať aj ryža (ako pri svadbe) alebo horčičné semienka. Keď sa po spálení snaží duch nájsť cestu naspäť domov, jeho pozornosť je odvedená práve nimi a nemal by teda nikdy doraziť.

Druhým spôsobom ako dopraviť zosnulého na miesto spálenia je niešť máry na ramenách. Zvyčajne ich podopierajú štyria členovia rodiny.

4. 2. 3 MIESTO SPOPOLNENIA

Po príchode na miesto spopolnenia sa najprv musia vybaviť oficiálne záležitosti. Sprievod sa musí zastaviť v kancelárii úradníka, ktorý má na starosti zosnulých a ukázať mu niečo ako potvrdenie o zosnulom. Toto je len obyčajný list papiera s údajmi o ňom a podpisom predsedu dedinského zhromaždenia (*pañčájat*). Bežné je dať tomuto úradníkovi nejaký malý dar.

Miesto určené na spálenie musí byť očistené a vymetené kravským trusom. Prenesie sa formula na odstrašenie prípadných duchov či démonov, ktorí by sa tam mohli vyskytovať. Potom sa zem pokvapká vodou, nad ktorou sa preniesli posvätné formule. Druh dreva, použitého na spálenie tela, sa líši od toho, či rodina patrila k bohatším alebo k chudobnejším. Avšak aj keď nemôže byť celá hranica zo santálového dreva (ktoré je na tento účel najvhodnejšie), malo by ju určite tvoriť aspoň pár jeho kúskov. Do dreva sa takisto vhadzujú listy *tulsí* na jeho očistenie.

Ak drevo na hranici nechce poriadne horieť, môžeme sa v dnešnej dobe stretnúť dokonca s použitím narezaných pneumatík. „*S týmto prostriedkom majú na*

spaľoviskách zrejme dobré skúsenosti, pretože hranica onedlho vzplanula, aj keď za doprovodu obrovského čierneho dymu a zápachu.“ (Preinhaelterová 1997, str. 122)

Keď sa telo zosnulého položí na pohrebnú hranicu, na jeho oči, uši a nos by sa malo kvapnúť trochu rozpusteného masla.

Podľa Michaela by sa nohy zosnulého mali ešte pred samotným položením na pohrebnú hranicu namočiť do *Gangy* (alebo inej rieky, na ktorej *gháte* bude prebiehať spopolnenie). (Michaels 1998. str. 150)

Pohrebnú hranicu stavajú *dómovia*. Tvoria najnižšiu vrstvu obyvateľstva, ktorá má na starosti práce na spaľovisku. Okrem postavenia pohrebnej hranice sú zodpovední za to, aby riadne horela. Táto blízkosť smrti, ktorú dennodenne zažívajú, ich vyhostuje na úplný okraj spoločnosti.

Keďže sme sa dostali k spopolneniu zosnulého, chcela by som sa zmieniť o obyčaji *satí*. Je to je obrad upaľovania vdovy na pohrebnej hranici zosnulého manžela. Na pohrebnú hranicu by mala vstúpiť dobrovoľne sama bez cudzieho donútenia. V roku 1829 bol prijatý zákon, ktorý tento obyčaj zakazoval, no tu a tam sa s ním stále stretávame.

Miernejšia verzia je tá, že manželka zosnulého ulahína na pohrebnú hranicu s ním, ale nezostáva tam až do zapálenia hranice. Keď vystúpi na hranicu, ľahne si na ľavú stranu k svojmu manželovi, potom sa preniesie *mantra* o manželkinej vernosti a následne ju brat zosnulého uchopí za ruku a pomôže jej zostúpiť z pohrebnej hranice. Potom sa už na ňu vzťahujú všetky atribúty vdovy, ktoré popisujem v kapitole 4. 2.

4. 2. 4 ZAPÁLENIE POHREBNEJ HRANICE

Keď sú všetky obrady ukončené, konečne nasleduje samotné zapálenie hranice. Spálenie však nie je len spôsob, ako sa zbaviť tela. Nahliada sa naňho ako na navrátenie tela elementom, z ktorých vzniklo. Prenesie sa *mantra* k *Agnimu*, aby nespôsobil zosnulému bolesť. Hlavný trúčliaci päťkrát (niekde trikrát) obíde hranicu v smere hodinových ručičiek s ohňom recitujúc nasledujúci verš: „*Majúc vykonané*

*známe či neznáme činy na dosiahnutie prosperity, dosiahnuť dobrú smrť, rozložiť svoje fyzické telo na päť elementov, uzavrieť život plný túžob a život spojený s dharmou a adharmou*²⁰, *nech dôjdeš na nebesá.*“ (Chaitanya 2007, str. 29) Následne hranicu zapáli. Pokiaľ je zosnulým muž, hranica sa zapáľuje pri jeho hlave, ak ide o ženu, hranica sa zapáľuje pri jej nohách. Keď už hranica horí a telo pohlcujú plamene, mal by bambusovou palicou rozlomiť lebku zosnulého. (Nie každý má však na toto žalúdok, a preto sa s týmto zvykom stretávame pomerne zriedkavo.) Tento obrad sa nazýva *kapálakrijá*. Toto by mal byť moment, kedy životný dych opúšťa telo. Hovorí sa, že horko pohrebnej hranice spôsobuje, že ten vyjde až na vrchol lebky (a preto práve spolnenie samo o sebe zaručuje, že *prána* opustí telo tak ako má). Mŕtve telo teda pred spolnením nie je len mŕtvym telom, vzhľadom na to, že v ňom stále pobýva *prána*, je živou obetinou.

Počas horenia by sa malo ohnú na pohrebnej hranici obetovať roztopené maslo ako obetina bohu ohňa *Agnimu*. Recituje sa nasledovná veta: „*Vezmi do seba tohto zosnulého a ved' ho na nebesá.*“ (Chaitanya 2007, str. 55)

Hranica sa nechá úplne dohorieť, pričom telo by sa malo úplne premeniť na popol. Hlavný trúčliaci by mal potom do popola palicou napísať číslu deväť a štyri (v *dévanágari*)²¹, pretože tie zodpovedajú tvarom *Višnuovým* atribútom mušli a disku. Potom s džbánom naberie vodu z *Gangy*, postaví sa chrbtom k hranici a džbán si položí na ľavé rameno a potom ho hodí za seba, pričom ten by mal dopadnúť na zem a voda by mala offkať zostatky. Takto symbolicky ochladí hranicu a „informuje“ zosnulého, že ich puto je prerušené. V tomto môžeme vidieť určitú spojitosť s rozlomením lebky. Sanskrtské slovo *kapála* znamená ako džbán, nádobu, tak aj lebku.

Popol alebo kosti, ktoré zostali, by sa mali vhodiť do *Gangy*. Miesto spálenia je následne vyčistené *dómami* a pripravené na ďalší obrad.

Ak zosnulý nebol spolnený na brehoch *Gangy*, jeho popol sa uchová až do vtedy, kým tam nebude môcť byť odnesený. Uložený by mal byť v hlinenej nádobe alebo bavlennom vrecúšku mimo domu. Keď tento deň nadíde, príbuzní prídu k brehom *Gangy*, hlavný trúčliaci sa tu rituálne okúpe a potom buď nasadnú na člň a idú popol

²⁰ *Dharma* - konanie v súlade s posvätným rádom, *adhama* - opak

²¹ Deväť - ९, štyri - ४

vysypať do stredu rieky, alebo jednoducho vojdú do rieky po pás a popol rozptýlia blízko brehu.

Nie všetky mŕtvolky sú však spaľované. Niektoré sú ponorené do vody. Táto výnimka sa vzťahuje na malé deti (do veku, kým neobdržia posvätnú šnúru, potom už po ich smrti môžu byť spálené)²², askétov, a ľudí, ktorí zomreli tzv. „zlou smrťou“ (viď kapitola 3. 3), t. j. násilnou smrťou alebo pri dopravnej nehode, na určité druhy ochorení (verí sa, že ak by sa spálil chorý človek, infekcia by z jeho tela mohla uniknúť ako dym a nakaziť prítomných), a tých, ktorí si nemôžu dovoliť výdavky spojené so spálením (drevo, na ktorom sa mŕtvy spaľuje, nie je pre všetkých hinduistov finančne dostupné).

Pred ponorením sa telo zosnulého obide s ohňom a týmto sa ho hlavný trúčliaci musí dotknúť. Potom by sa mal zosnulý naložiť na loď a odviezť do stredu rieky. Telo musí byť poriadne zaťažené a následne sa vhodí do vody. Samozrejme že sa stretávame aj s prípadmi, kedy sa telo ponára do vody priamo z brehu.

Hneď po ponorení do rieky by malo nasledovať spopolnenie figuríny, ktorá predstavuje zosnulého, toto sa však často koná o niekoľko dní, či dokonca mesiacov. Každopádne je tento obrad nepostrádateľný pre všetkých, ktorí neboli spopolnení. Bez neho zosnulý zostáva „zaseknutý“ ako *préta*. Spopolnenie figuríny sa prevádza aj v prípadoch, keď sa telo zosnulého nenašlo alebo keď sa človek pohrešuje už niekoľko rokov a predpokladá sa, že je mŕtvy.

Tento výpočet prípadov, kedy by sa zosnulý nemal spaľovať však neznamená, že sa to presne dodržiava. Ako príklad by som rada uviedla synov najznámejšej postavy indickej politiky, premiérky *Indiry Gándhí*, *Saňdžaja* a *Rádžíva*, pričom prvý zahynul pri leteckom nešťastí a druhý pri bombovom útoku (pričom obe tieto smrti patria do zoznamu, kedy sa má telo zosnulého ponoriť do vody, nie spáliť).

Takisto sa môže stať, že aj keď sa hranica zapáli, dreva je nedostatok, a preto sa telo zosnulého nie vždy premení na úplný popol a do *Gangy* sa potom ponára to, čo zostalo.

Zaujímavým prípadom je spôsob „odstránenia“ tela pri smrti spôsobenej uštipnutím hadom. Takýto človek by sa mal naložiť na člň vyrobený z kmeňa banánovníka

²² Toto by sa malo vzťahovať aj na ešte nenarodené deti – ak zomrie tehotná žena, plod by mal byť vyňatý z jej tela.

a listov, pričom dôvod je ten, že voda ochladí, resp. vylieči uštipnutie a existuje možnosť, že človek ožije. Tento čin ho následne zachráni pred utonutím.

Nedá sa teda tvrdiť, že spopolnenie alebo ponorenie sú alternatívy. Oba spôsoby sú vždy prítomné. Po spopolnení sa ponára popol alebo to, čo z tela po vyhasnutí hranice zostalo, po ponorení sa spopolňuje figurína predstavujúca zosnulého.

Všetci prítomní by mali odísť zo spaľoviska bez toho, aby sa obzreli alebo nejako prejavili svoj smútok. Plač a iné prejavy zármutku sú nežiadúce. Pozostalí sa majú zamerať na pomoc zosnulému, t. j. vykonať všetky potrebné obrady aby došiel pokoja, prípadne dokončiť úlohy, ktoré zosnulý nestihol.

Celý pohrebný sprievod sa potom presúva k inému *ghátu*, kde sa všetci musia rituálne okúpať, aby sa mohli vrátiť domov. Do vody vstupujú oblečení tak, ako sa zúčastnili pohrebného obradu. Mali by stáť s tvárou otočenou na juh, vysloviť meno zosnulého a obetovať za hrst' vody zmiešanej so sezamovými semienkami svojim predkom. Potom sa modlia k *Pradžápatimu*²³.

Dom, kde býval zosnulý, je medzitým ženami očistený a vymetený kravským trusom. Po kúpeli chvíľu posedia a rozprávajú sa o zosnulom, pominuteľnosti života a sveta. Často sa najímajú rozprávači, ktorých úlohou je rôznymi príbehmi odvracať pozornosť pozostalých po ceste zo spaľoviska, aby nesmútili.

Nemali by sa vrátiť skôr než zapadne slnko či skôr než sa na oblohe objaví prvá hviezda.

Pred vstupom do domu je zvykom pravou nohou stúpiť na kameň a preniesť *mantru*: „*Kiež zostanem pevný a neotrasený ako tento kameň.*“ (Chaitanya 2007, str. 30) Toto by pozostalým malo dodať potrebnú silu na vykonanie ďalších požadovaných obradov.

²³ *Pradžápati* - stvoriteľ, *Brahma*

4. 2. 5 ZNEČISTENIE PO SMRTI

Teraz začína obdobie nečistoty (*ašauča*). Smrť je pre hinduistov prirodzená a nevyhnutná, no napriek tomu sa na ňu nahliada ako na nepriaznivú udalosť. Smrť spôsobuje znečistenie, ktoré dopadá na celú domácnosť a všetkých príbuzných, niekedy dokonca na celú dedinu.

Čokoľvek je príčinou tohto konceptu nečistoty, pravdepodobne vychádza z toho, že ak človek zomrel na nejakú chorobu, aj jeho mŕtvola sa považovala za nákazlivú. Všetci, čo s týmto človekom prišli do kontaktu počas jeho choroby a po jeho smrti, sú teraz stránení spoločnosťou z hygienických dôvodov. Toto sa neskôr zovšeobecnilo a obdobie nečistoty sa vzťahuje na akúkoľvek smrť.

Za znečistených smrťou sa nepovažujú len ľudia, ktorí prišli s mŕtvym do kontaktu, ale všetci príbuzní, akokoľvek vzdialení.

Ak zomrie dieťa mladšie než dva roky, nečistota sa vzťahuje len na rodičov. A ak zomrie dieťa ešte pred *námakaranou*, netreba prevádzať žiadne očistné rituály. Ak však zomrie dieťa, ktoré je už po *upanajane*, považuje sa za plnohodnotného hinduistu a znečistenie je teda rovnaké.

Študent je znečistený smrťou svojho učiteľa, sluha smrťou svojho pána a poddaný smrťou svojho kráľa. Vzťahujú sa na nich rovnaké očistné rituály ako na príbuzných. Toto však nikdy neplatí naopak.

V *Manuovi* nachádzame podrobné pravidlá týkajúce sa znečistenia po smrti a jeho odstránenia pre najbližších príbuzných či osoby žijúce v blízkosti zosnulého a takisto pre príbuzných, ktorí žijú na inom mieste.

„Medzi príbuznými sapinda²⁴ znečistenie po smrti trvá desať dní alebo po dobu, kým sa nezozbierajú jeho kosti, alebo tri dni, alebo jeden deň.“ (Manusmrti, 5. 59)

„Keď zomrie niekto, kto žije v inej krajine, príbuzný ktorý sa o tom dozvedel počas prvých desiatich dní, zostáva znečistený na obdobie desiatich dní. Ak sa to dozvie po tom, čo desať dní po smrti skončilo, zostáva znečistený tri dni. Ak sa to dozvie až po roku, môže sa očistiť okamžite vykúpaním sa.“ (Manusmrti, 5. 75, 76)

²⁴ Medzi príbuzných označovaných týmto termínom patria: otec, otcov otec, otcov praotec, matka, matkin otec, matkin praotec, syn, synov syn, synov vnuk, dcéra, dcérin syn, dcérin vnuk, takisto rovnaká skupina príbuzných týkajúca sa bratov a sestier oboch rodičov.

V Indii existuje tendencia, že príslušníci vyšších kást netrpia toľkým znečistením ako príslušníci nižších kást.

„Bráhmani sú znečistenia zbavení po desiatich dňoch, kšatrijovia po dvanástich, vaišjovia po pätnástich a šúdrovia po tridsiatich. Čím je bráhman vzdelanejší, tým menej znečistenia utrpí. Bráhman vzdelaný vo védach a udržujúci posvätný oheň je znečistený smrťou len jeden deň.“ (Parry 1994, str. 219)

Tu vidíme, že príslušník nižšej kasty trpí znečistením zo smrti svojho príbuzného oveľa dlhšie než príslušník vyššej kasty.

5. RITUÁLY NASLEDUJÚCE PO SPOPOLNENÍ

Ak sú pohrebné rituály opomenuté alebo neprimerane vykonané, duša zostáva uväznená a nemôže putovať na nebesá. Preto každá rodina sa snaží vykonať všetko, čo je predpísané, a čo zabezpečí bezproblémový odchod duše tam, kam má. Počas celého obdobia sa pozostalá rodina vzdáva všetkých svetských potešení. Členovia domácnosti, kde žil zosnulý, spia na zemi namiesto postele a odmietajú akékoľvek pohodlie. Nemali by sa zdobiť šperkami alebo si obliekať príliš farebné oblečenie. Smú jest' len jedno jedlo denne pred západom slnka. Príčinou je pravdepodobne to, že keby sa cítili dobre a pohodlne, cítili by sa za tento pocit vinní. Pretože utrpeli stratu blízkeho človeka, nemajú právo dopriať si akékoľvek čo i len najmenšie potešenie.

Hlavný trúčliaci musí dodržiavať ešte prísnejšie pravidlá. Okrem toho, že pre neho platí to isté ako pre ostatných členov rodiny, musí spať v oddelenej izbe. Celý čas by mal mať pri sebe nôž ako ochranu pred zlými duchmi.

Po celé obdobie smútenia, ktoré pokrýva trinásť dní od spopolnenia zosnulého, je oheň v domácom krbe zhasnutý.

Na obradoch sa môže zúčastniť len človek (či už príbuzný alebo známy), ktorý je zdravý, bez akýchkoľvek viditeľných deformácií. Bezchybné telo je znakom toho, že človek vedie morálny život, a preto je predpokladom pre možnosť zúčastniť sa či vykonávať obete predkom a bohom. Jednooký človek alebo hrbáč nemajú právo zúčastniť sa, tobôž vykonávať nejaký obrad. Takisto *bráhman*, ktorý má pokazené zuby, zanedbané nechty alebo je nadmerne obézny, by mal byť vylúčený z hostiny *bráhmanov*, ktorá sa koná na trinásty deň po smrti. Nikto s otvorenou ranou na tele by nemal byť hlavným smútiacim v pohrebnom sprievode. Toto je rovnaké pri obetovaní zvierat – telo zvieraťa by tiež malo byť bez chýb, ak by nebolo, bolo by obrovským previnením toto zviera obetovať.

Žiadna hrobka, monument alebo akýkoľvek iný materiálny objekt zosnulého nepripomínajú. Musí sa vydať na cestu, na ktorej konci sa zaradí medzi predkov, a to bude dostatočné naplnenie jeho života.

5. 1 ZOZBIERANIE KOSTÍ (*ASTHISAMČAJA*)

Tento rituál sa spája so zozbieraním popola a ostatných pozostatkov z pohrebnej hranice. Prevádzal sa v období *sútier*, dnes sa s ním už stretávame pomenej. Podľa *Ášvalájana* by sa kosti mali zozbierať až na trinásty deň po spopolnení, zatiaľ čo *Baudhájana* umiestňuje tento zvyk na tretí, piaty alebo siedmy deň. Povinnosť zozbierania kostí bola na ženách. Kosti sa umyli a vložili do urny alebo sa zviazali do kúska čiernej kože z antilopy. Kosti sa následne zavesili na strom *šam*²⁵ alebo pochovali do zeme. Počas obdobia *purán* sa tento zvyk začal vytrácať, pretože vzrastala posvätnosť riek. Spopolňovanie sa konalo výhradne na brehoch riek a kosti, ktoré nezhořeli, pozbieral hlavný trúčliaci do hlinenej nádoby a vysypal ich do rieky, alebo zriedkavo ich pochoval na nejaké opustené miesto. V súčasnosti sa považuje za najzáslužnejšie pozbierať kosti hneď po spopolnení a vhodiť ich do rieky, pretože „*koho kosti plávajú v Gange, ten sa už nikdy nevráti medzi smrteľníkov a navždy bude pobývať na nebesiach.*“ (Pandey 2006, str. 261)

Po tomto obrade sa konala tzv. *šmašana* - pochovanie zostatkov zosnulého. *Šmašana* je miesto, kde sa pochovávajú kosti, alebo sa týmto termínom označuje násyp či hrobka, ktorá sa postaví nad pochovanými kosťami, resp. popolom. Týmto termínom sa však môže označiť aj samotné miesto spopolnenia, t. j. miesto, kde stojí pohrebná hranica.

Najvhodnejším dňom pre *šmašanu* bol nov, pričom sa mala konať v noci. Po určení vhodného miesta, ktoré sa ohraničí drevenými kolmi, na ktoré sa kolom dokola upevní lano, sa vykope jama, do ktorej by sa malo vhodiť trochu štrku. Ďalej sa tam naleje trochu kravského mlieka, ktoré slúži ako potrava pre zosnulého. Potom sa sem vloží trstie otočené smerom na juh, ktoré má slúžiť ako plavidlo, a figúrka vyrobená z trávy *darbha*. Na ňu sa položí nádoba s ostatkami a zakryje sa kusom látky. Nakoniec sa postaví náhrobok a pokropí sa vodou z nádob, ktoré sa následne rozbijú.

S týmto obradom sa stretávame v najstaršom období *Árjov*, kedy pochovávanie bolo bežným zvykom a na zachovanie spomienky sa nad zostatkami navršovali násypy.

²⁵ Strom s veľmi tvrdým drevom.

Vo *védach* o *šmašáne* neexistujú žiadne zmienky, čo však neznamená, že sa takýto obrad nekonal. Podrobný opis nachádzame v *Šatapathabráhmane*²⁶. V *grhjasútrach* sa so *šmašanou* stretávame len zriedka, čo dokazuje, že tento zvyk nebol všeobecný.

V súčasnosti sa s týmto obradom medzi hinduistami nestretávame vôbec.

Niekde sa môžeme stretnúť s rituálom *pañčabali*, t. j. päť obetí. Vykonáva sa ešte pred obetovaním predkom. Zvlášť sa obetuje jedlo krave, psovi, vrane, božstvám a mravcovi (poradie uvádzam presne podľa Hinduistickej knihy mŕtvych).

5.2 ŠRÁDDHA

Zosnulý sa po spopolení musí „obnoviť“ ďalšími rituálmi. To znamená, že zo stavu, v ktorom je *préto*, blúdiacim a nepokojným duchom, sa z neho musí stať predok (*pitr*) a musí sa vydať na cestu do sveta predkov (*pitrlóka*).

Tieto rituály sa označujú ako *šráddha*. Slovo etymologicky vychádza zo slova „viera“, znamená „verný, pravdivý“. *Šráddha* je niečo, čo sa obetuje „s vierou“. *Šráddhou* sa vzdáva úcta zosnulému človeku a príbuzným predkom.

Šráddha sa koná pri každom pohrebnom obrade. Každý deň sa obetuje voda a ryžové guľky (*pinda*) trom predkom z otcovej strany a trom predkom z matkinej strany. Tieto obetiny majú zosnulému dodať potrebnú silu na ďalšiu cestu, aby mohol nadobudnúť miesto medzi predkami.

Vykonanie *šráddhy* naplní dlh dieťaťa voči rodičom. Rodičia, ktorí sa starali o dieťa, o tých sa teraz postará dieťa, a prostredníctvom tohto obradu oslobodí zosnulých od *prétovstva* a pomôže im stať sa predkami. Okrem tohto získa požehnanie predkov do ďalšieho života – záruku na priaznivý materiálny život a potomstvo. *Šráddha* je teda priaznivá pre obe strany, ako pre vykonávateľa, tak i pre prijímateľa. Ak sa obrady nevykonajú, v blízkosti rodiny sa stále bude držať *préta*, ktorý je hrozbou pre

²⁶ *Bráhmany* sa datujú do 9. až 8. storočia p. n. l. Sú to texty, ktoré sa zaoberajú hlavne rituálnym aspektom, no okrem toho obsahujú aj rôzne mýty a legendy.

materiálny život i potomstvo. Ak sa všetky obrady vykonajú správne, zosnulý zostane v podobe *préty* len po určitý čas.

Práve *šráddha* je dôvodom, prečo si hinduisti zakladajú na tom, aby mali syna. Ako hovorí *Manu*: „Človek získava svet prostredníctvom svojho syna, večnosť prostredníctvom vnuka... Mužský potomok zachraňuje svojho otca z pekla nazývaného *put*, a preto sa nazýva *putra* (syn).“ (Manusmrti, 9. 137, 138)

Ak je *šráddha* vykonaná podľa predpisov, duša zosnulého dosiahne večný pokoj, zbaví sa všetkých pút a usadne na svoje miesto medzi predkami.

Ak zomrú dvaja členovia rodiny v rovnaký čas, *šráddha* by sa mala konať oddelene. Prvá v poradí sa bude vzťahovať na staršieho podľa veku, druhá na mladšieho.

Šráddha ako taká sa však nekoná len bezprostredne po úmrtí. Môže sa konať kedykoľvek²⁷ počas roka a jej cieľom je uctenie predkov. Domnievam sa, že je možné ju prirovnať ku kresťanskému sviatku Všetkých svätých. Tomuto druhu *šráddhy* by som chcela venovať nasledujúci odsek.

Zmyslom takejto *šráddhy* je uctiť si svojich predkov. Tí sú schopní zasiahnuť odmenou či trestom do osudu tých, ktorí sú povinní byť voči nim poslušní. Autorita predkov je nespochybniteľná. *Šráddha* sa však nevykonáva len ako prejav úcty, ale takisto keď je treba požiadať predkov o požehnanie potomkov, zdravie, blaho, prosperitu a bohatstvo.

Predkovia sa uctievali hlavne vodou so sezamovými semienkami a ryžovými guľkami.

Najvhodnejším časom v dni na vykonanie *šráddhy* je popoludnie, pretože popoludnie je čas, kedy sú predkovia bdeli a vidia, čo sa deje na zemi.

Šráddhe je venovaný dostatok miesta i v niektorých *puránach*.

Kúrmapurána sa zaoberá dobou vhodnou na prevedenie *šráddhy* podľa konštelácií súhvezdí či jednotlivými dňami v týždni. Hovorí, že ak sa *šráddha* prevádza v nedeľu, človek dosiahne zdravie, v pondelok dosiahne šťastie, v utorok, dosiahne úspech, v stredu, dosiahne všetky túžby, v piatok, dosiahne bohatstvo a v sobotu, dosiahne dlhovekosť. Takisto vymenúva, čím by sa predkovia mali uctiť. Môže sa použiť obilie,

²⁷ Samozrejme, že sú určené vhodné či menej vhodné dni na jej vykonávanie.

voda, ovocie, korenky, cukrová trstina a pod. Ďalej určuje, aký *bráhman* má byť k *šráddhe* pozvaný. Najdôležitejšie je, aby bol zbehlý vo *védach*. K tomuto sa pridávajú ďalšie dobré vlastnosti, napr. pravidelne každé ráno musí vykonať kúpeľ a pod. Takisto určuje, kto k *šráddhe* nikdy pozvaný byť nemôže, napr. syn znovuvydatej vdovy, človek s čiernymi nechtami, kto má lepru, alkoholik, ten, koho manželka je žena zo *šúdrovskej* kasty, ten, kto sa ožení skôr ako jeho starší brat a pod. (zoznam je skutočne veľmi obšírny, preto uvádzam len zopár príkladov pre lepšiu predstavu). Ak by sa niekto takýto pri konaní obradu vyskytol, sprzní ho. Avšak mnohé zlé vlastnosti, ktoré sú vymenované, nie sú viditeľné, takže ťažko povedať, ako si to konatelia *šráddhy* zisťujú. *Kúrmapurána* ďalej radí, že kto obrad vykonáva, musí sa vyhnúť hnevu, nesmie sa ponáhľať a byť nedbalý, musí hovoriť pravdu a mať sústredenú myseľ. Ak by sa stalo, že *bráhman*, ktorý je pozvaný, prijme pozvanie aj od niekoho iného, skončí v strašnom pekle a narodí sa znovu ako nečisté zviera, napr. prasa. Ak obetník po pozvaní jedného *bráhmana* pozve neskôr namiesto neho iného, narodí sa ako červ.

Podľa *Kúrmapurány* sú predkovia najviac potešení *šráddhou*, ktorá sa vykonáva na brehoch rieky. Takisto nie je počítaná za správne prevedenú, ak sa na nej nezúčastní žiaden hosť. Ak by všetky tieto zásady neboli dodržané, prospech *šráddhy*, ktorý bol určený predkom, prejde k démonom.

Garudapurána hovorí, že ak nepoznáme deň smrti, ale poznáme len mesiac, *šráddha* by sa mala konať v deň novu (*darša*). Ak nie je známy mesiac smrti, ale je známy deň, *šráddha* by sa mala konať v mesiaci *mágha* (január-február). Ak nepoznáme ani deň ani mesiac smrti, *šráddha* by sa mala konať v deň, kedy odišiel z domu. Ak nevieme ani to, berie sa do úvahy deň, kedy prišli správy o jeho skone.

Ak sa prevádza *šráddha* pre rodičov, ako prvá sa prevádza pre matku, potom pre otca. Nasledujúci deň pre praotca z matkinej aj otcovej strany. Ak nie je možné vykonať ich takto po sebe, je lepšie vykonať všetky v jeden deň.

Šráddha by sa mala konať aj pri príležitostiach ako je svadba, *upanajana* či narodenie dieťaťa. Účelom je pripomenúť si predkov a požiadať ich o požehnanie pri týchto radostných udalostiach. Vzdať úctu svojim predkom by mal človek aj pri púti na akékoľvek posvätné miesto.

Šráddha môže byť zložitejšia, alebo zjednodušená. Kým zložitejšia zahŕňa pozvanie a pohostenie *bráhmanov*, počas zjednodušenej sa toto pohostenie nekoná. *Bráhmani* síce sú pozvaní, ale dostávajú len dary.

Vráťme sa ale k *šráddhe*, ktorá sa koná bezprostredne po úmrtí človeka.

Celá séria obradov nasledujúcich po spopolnení by mala obsahovať trikrát po šestnásť²⁸ obetí, ktoré sa nazývajú *pinda*.

Pinda je čokoľvek guľatého tvaru, v našom prípade ryžová guľka alebo múčna guľka, môže byť aj s mliekom a strukovinami, ktorá sa obetuje v deň smrti a v nasledujúcich dňoch. Ďalším významom je „telo, telesná schránka“. Obidva významy sú ľahko pochopiteľné, pretože *pinda* je ryžová guľka, ktorá sa obetuje kvôli nakrmeniu zosnulého, ale aj vytvoreniu jeho tela. Zosnulý sa potom vydáva do ríše predkov, a preto je treba, aby mu boli naklonení. Táto náklonnosť sa tiež zabezpečuje obetovaním *pínd*.

Prečo práve číslo šestnásť? Toto číslo má súvislosť s počtom najdôležitejších *samskár*. Tak ako týchto šestnásť *samskár* postupne počas celého života buduje riadneho hinduistu, tak týchto šestnásť *pínd* buduje nové telo pre *prétu*.

Bráhman, ktorý je pozývaný na tento obrad, musí patriť k najlepším. To znamená pochádzať z dobrej rodiny, byť zbehlý vo *védach* a oddaný bohu *Višnuovi*. Pozýva ho hlavný trúchliaci.

5. 2. 1 PRVÁ SÉRIA ŠESTNÁSTICH PÍND

Prvých šestnásť *pínd* sa delí na dve skupiny - šesť a desať. Najskôr sa obetuje prvých šesť. Všeobecne je to obeť, ktorá slúži na udobrenie zlých duchov pohybujúcich sa pri tele zosnulého. Niekde sa obetuje len prvých päť (viď koniec kapitoly 4. 2), a šiesta sa obetuje na druhý deň pohrebnej hranici, kde bolo telo zosnulého spopolnené, aby ju „ochladila“.

²⁸ Šestnásťka = *šódaší*

Tieto *pindy* sa takisto môžu obetovať na miestach, kde sa pohrebný sprievod zastaví predtým, než dosiahne pohrebnú hranicu.

Komponenty, z ktorých je *pinda* zhotovená, tvorí presne to, čo jedia pozostalí, tzv. „smútočné jedlo“. Uvarí sa ryža, pridá sa trochu múky a mlieka, niekedy strukoviny. Všetci pozostalí sedia tvárou smerujúcou k juhu. Guľky, ktoré sú zamýšľané pre *prétu*, sú položené pred hlavným trúchliacim, ktorý ich mieša so svojimi.

Napriek tomu, že hlavný trúchliaci je vlastne osobou, ktorá všetko robí v mene *prétu*, t. j. stotožňuje sa s ním, puto, ktoré je medzi nimi, musí postupne zmenšovať, až nakoniec úplne zanikne. K tomuto Parry uvádza: „*Do jedla, ktoré konzumuje hlavný smútiaci za prétu, by sa nemala pridávať žiadna soľ. Pretože prijať soľ by znamenalo, že je k nemu pripútaný.*“ (Parry 1994, str. 218)

Zostávajúcich desať guľiek sa obetuje počas prvých desiatich dní po spopolnení. Ideálne každý deň jedna, avšak často sa stretávame s tým, že sa obetujú všetky naraz v desiaty deň. Tieto by sa mali obetovať mimo domu, obetuje ich hlavný trúchliaci. Musí byť čelom otočený na juh. Táto obeť je doprevádzaná ďalšími: kvetmi, vonnými tyčinkami, bavlnenými vláknami a šálkou vody obsahujúcou sezamové semienka. Prvý deň jedno semienko, druhý deň dve semienka atď. až po desiaty deň. Guľka je položená na tráve *kuša*, ktorá sa po prevedení obete musí spáliť, pretože sa hovorí, že ak by sa ponorila do rieky, zmenila by sa na hada. Guľka sa vhadzuje do rieky alebo sa ňou môžu nakrmiť vrany, ktoré sa považujú za dočasné vtelenie *prétu* a toto signalizuje, že obetiny prijal (keďže ich konzumuje). Ak by vrany tieto ryžové guľky nezjedli, považovalo by sa to za zlé znamenie.

Michaels hovorí, že Indovia považujú vrany za nesmrteľné stvorenia, pretože sa napili z nektáru nesmrteľnosti a údajne nikto nikdy mŕtvu vranu nevidel. (Michaels 1998, str. 159)

Tieto obetiny nie sú len obetami *prétovi*, ale takisto obetami, ktoré pomáhajú zosnulému vybudovať si nové telo. Tvar je guľatý preto, lebo znázorňuje embryo. Počet desať zodpovedá desiatim lunárnym mesiacom tehotenstva. Každá jedna guľka tvorí určitú časť nového tela. Prvý deň je to hlava, druhý deň oči, nos a uši, tretí deň krk, ramená a hrud', štvrtý deň pupok, pohlavné orgány a konečník, piaty deň boky, nohy a chodidlá, šiesty deň životné orgány, siedmy deň žily, ôsmy deň nechty,

zuby, vlasy a chlpy na tele, deviaty deň semeno, desiaty deň hlad a smäd (zažívacie ústrojenstvo).

Kým nie je nové telo dokončené, duch existuje v miniatúrnej forme, ktorá je replikou tela, ktoré zanechal. Ústa sú také malé ako špička ihly. Prijímanie potravy je preto problém, takže je stále hladný. Najhorší je však smäd (kvôli „praženiu sa“ na pohrebnej hranici).

Na posvätný figovník (*pippala*) by sa mala zavesiť nádoba s vodou. Tieto stromy sa považujú za príbytky duchov. Ráno a večer by mal hlavný trúchliaci obetovať tejto nádobe vodu, čím ochladzuje *prétu*, ktorý bol spálený ohňom. Nádoba má malý otvor na dne, odkiaľ kvapká voda na zem, kde čaká *préta*, pretože každá kvapka vody sa po dopade rozdelí na ešte menšie a niektoré z nich padnú do jeho malinkých úst. Po zotmení by sa k nádobe malo umiestniť svetlo, aby sem *préta* našiel cestu.

Posledná *pinda* v desiaty deň uzatvára obdobie najväčšieho znečistenia.

5. 2. 2 DRUHÁ SÉRIA ŠESTNÁSTICH PÍND

Na jedenásty deň by sa mal konať rituál vypustenia býka (*vršótsarga*). Býk je oženený s dvoma alebo viacerými jalovicami na *gháte* pod svadobnou strieškou vyrobenou na tento účel. Potom je označovaný - na ľavom boku znakom *Šivovho* trojzubca, na pravom boku znakom *Šivovho* disku. Nakoniec sa vypustí na slobodu, aby sa túlal ako sa mu zachce, aj keď teda najskôr je navedený smerom na juh. Viera je tá, že býk so sebou odnesie všetky zlé skutky nebožtíka a znečistenie smrťou, ktoré ulpieva na mieste či na príbuzných zosnulého. Potom by malo nasledovať pohostenie pre jedenástich *bráhmanov*. Okrem hostiny obdržia rôzne dary (*dakšina*), ktoré sa ich prostredníctvom dostanú k zosnulému na onen svet. Vďaka tomu, že vedú svedomitý náboženský život, sú jedinými vhodnými príjemcami.

V tento jedenásty deň, keďže už má telo dokončené, sa *préta* vydáva na cestu k predkom. Musí prekonať rieku *Vaitaraní* a dostaviť sa na súd k *Jamovi*.

V tento deň, keď *préta* potrebuje najviac sily, obetuje sa druhá séria šestnástich *pínd*. Najskôr zvlášť jedenást guliek rôznym božstvám a potom zvlášť päť, ktoré sú pre *Brahmu*, *Višnu*, *Šivu*, *Jamu* a samotného *prétu*. Hlavný trúchliaci by si mal k guľke, ktorá je určená pre *prétu*, pričuchnúť, pretože pričuchnutie naznačuje zjedenie –

d'alší jasný dôkaz stotožnenia postavy hlavného trúchliaceho so zosnulým, kedy konzumuje jedlo určené *prétovi*. Na konci dňa by sa mal *bráhman* pohostiť obľúbenými pokrmami zosnulého, čím sa jeho duch uspokojí. Takisto by mal obdržať dar obilia v množstve zásob na celý rok. To, čo skonzumuje on, to dostane *préta* na onom svete.

5. 2. 3 TRETIA SÉRIA ŠESTNÁSTICH PÍND

Táto posledná séria sa vykonáva na vyživenie a podporu zosnulého na jeho rok dlhej ceste k predkom. V praxi sa týchto šestnásť *pínd* obetuje naraz na dvanásť deň. V teórii by sa mali obetovať postupne, každý mesiac a v určitých mesiacoch raz za štrnásť dní. Niekedy sa obetuje malá *pinda* každý deň počas celého roku.

Tak ako sa obetiny dostávajú k bohom prostredníctvom ohňa, tak ako sa samotné telo stáva obetinou počas spopolnenia, takisto jedlo, ktoré má posilniť ducha zosnulého, je pohltené „ohňom“ v žalúdku *bráhmana* či hlavného trúchliaceho.

Všetky *pindy* by sa vždy mali obetovať spolu s rozpusteným maslom.

Okrem týchto troch sérií po šestnásť, ktoré sa vykonávajú počas prvých dvanástich dní po smrti, sa môžu ryžové guľky obetovať predkom raz do mesiaca v deň úmrtia.

Nakoniec by mal hlavný trúchliaci navštíviť najbližší chrám a požiadať o požehnanie božstva, ktorému je chrám zasvätený.

Týmto sa však obrady za zosnulého nekončia.

5. 3 SAPINDÍKARANA

Sapindíkarana by sa teoreticky mala prevádzať na výročie skonu, t. j. rok na to, ale v praxi sa prevádza na trinásť deň. Zmyslom tohto obradu je spojiť *prétu* s predkami, pretože doteraz bol od nich oddelený. Prostredníctvom prevedenia obradu *sapindíkarany* zosnulý prechádza do príbytku predkov. Z *prétu* sa tak stáva *pitr*.

Sapindíkarana je prvým obradom, ktorého konanie je povolené v blízkosti domu. Atmosféra pri tomto obrade je omnoho uvoľnenejšia ako pri obradoch v prvých dvanástich dňoch.

Sapinda doslova znamená „majúci rovnakú *pindu*“, t. j. príbuzný je spojený so zosnulými predkami prostredníctvom obradov obetovania *pínd* (ryžových guliek).

Pinda sa však môže preložiť aj ako „telo, telesná schránka“, takže *sapinda* by znamenalo „majúci rovnaké telo“, t. j. majúci rovnakého predka. Ak máme príbuzného *sapinda*, znamená to že s ním zdieľame spoločné telo, t. j. spoločných predkov.

Sapindíkarana by sa teda dala preložiť ako „obrad za spoločného predka“.

Hlavný trúčliaci musí pred *sapindíkaranou* vykonať očistný kúpeľ a nechať sa oholiť rodinným holičom. Keď je pripravený, obrad môže začať. Začína pohostením piatich *bráhmanov*, ktorí stelesňujú *prétu*, jeho troch priamych predkov a vzdialenejších predkov. Sú jediní kvalifikovaní na prijatie jedla a darov v ich mene. Ponúkne sa im voda na omytie nôh. Hlavný trúčliaci si tiež omýva nohy. Po tom ponúkne miesto *bráhmanovi*, ktorí zastupuje vzdialenejších predkov, po ňom ďalším trom *bráhmanom*, ktorí zastupujú priamych predkov a nakoniec *bráhmanovi*, ktorý má predstavovať *prétu*. Kvôli ochrane miesta konania tohto obradu zapáli lampičku a rozsype horčičné semienka, pričom zopár si ich uviaže do svojho *dhóť*²⁹, aby ochránil aj samého seba.

Najskôr sa vzývajú vzdialenejší predkovia, ktorým sa obetujú kvety, vonné tyčinky atď. Potom sa vzývajú priami predkovia, ktorým sa obetuje voda.

Potom sa pripraví dva oltáre, jeden pre *prétu* a jeden pre troch priamych predkov. Tieto dva sa oddelia líniou, ktorá je vyznačená trávou *kuša*. Pripraví sa *pindy* pre otca, praotca a prapraotca hlavného trúčliaceho a jedna pre *prétu*. Hlavný trúčliaci sa nad nimi nadýchne zo severu a vydýchne na juh, čím im vdýchne život. Potom nasleduje najdôležitejšia časť, kedy sa *pinda* určená pre *prétu* rozkrojí na tri časti a spojí sa s *pindami*, ktoré sú pripravené pre predkov. Spodná časť *prétovho* tela sa spojí s jeho otcom, trup s praotcom a hlava s prapraotcom.

²⁹ Tradičný indický kus odevu pre mužov; pruh látky omotaný okolo bedier, ktorí indickí muži nosia namiesto nohavíc.

Ak by sa stalo, že syn zomrie skôr ako jeho otec, jeho *pinda* sa rozkrojí len na dve časti a spojí sa s *pindami* pre praotca a prapraotca.

Ak je zosnulou žena, ktorej manžel je stále nažive, jej *pinda* sa spojí s *pindami* pre manželovu matku, matku manželovho otca a matku otca manželovho otca.

Sapindikarana sa nekoná, ak je zosnulou ešte nevydaté dievča.

Hlavný trúčliaci si k týmto trom *pindám* privonia (čím ich vlastne symbolicky skonzumuje³⁰) a pred oltár napíše symboly *Višnu* (číslice deväť a štyri). Potom zhasne ochrannú lampičku, okúpe sa a prezlečie do nových šiat. Uctí boha *Ganéšu*, ktorého reprezentuje nádoba umiestnená na dvore. Potom nasleduje dar obilia *bráhma*novi, aby mohol jesť za zosnulého. Tento potom uviaže hlavnému trúčliacemu na hlavu turban, ktorý má predstavovať, že sa stal hlavou domácnosti. Celý obrad sa končí hostinou usporiadanou pre *bráhma*nov, kedy sa podávajú obľúbené pokrmy zosnulého. Toto pohostenie je predpokladom toho, aby duša zosnulého došla pokoja. Potom, čo sú *bráhma*ni najedení, dostáva sa na rad rodina, susedia a známi. Toto „spolustolovanie“ uvádza rodinu opäť do normálneho spoločenského rádu, z ktorého bola počas doby smútenia vylúčená.

Zmyslom *sapindikarany* teda nie je modliť sa za blaho zosnulého, ktorý už však viac nie je *prétom*. Rodina sa modlí k nemu ako k predkovi a žiada a požehnanie pre seba. V tento deň teda nastáva zmena oproti predchádzajúcim dňom a príbuzní získavajú od zosnulého akýsi odstup a vzhliadajú k nemu s úctou. Obliekajú si nové šaty, idú do chrámu uctiť si božstvo a pokračujú v bežnom živote.

Pretože *pindy*, ktoré sa udiali počas prvých dvanástich dní, majú za účel posilniť zosnulého na jeho ceste, všetky ostatné obetiny, ktoré sa konajú počas ďalšieho roka sú v zásade pamätné. Niekde sa každý mesiac koná v dátum smrti hostina pre *bráhma*nov. Festivaly *hólí* a *díválí*³¹ by sa v tom roku nemali oslavovať. Takisto by sa nemala konať žiadna svadba v rodine či akýkoľvek obrad životného cyklu hinduistu,

³⁰ Na jedenásť deň jedol jedlo *prétu*, teraz je telá svojich predkov.

³¹ *Hólí* je hinduistický sviatok jari, sviatok farieb, kedy ľudia vychádzajú do ulíc a posypajú sa farebnými práškami; *díválí* je hinduistický sviatok svetiel, kedy sa všetko zdobí svetlami, oslavuje bohyňu *Lakšmí*, bohyňu šťastia a bohatstva, pričom tieto svetlá majú pomôcť bohyni nájsť cestu do príbytkov ľudí.

t. j. akákoľvek zo šestnástich *samskár*. Príslušník rodiny, v ktorej sa odohralo úmrtie, by nemal pomáhať na takýchto slávnostiach ani v iných domácnostiach.

Počas *pitr pakš*³² by sa *pinda* mala obetovať každému z predkov jednotlivo, prinajmenšom obom rodičom (ak sú už zosnulí), a to v deň, kedy on či ona zomreli.

Raz počas dvoch či troch generácií by mal nábožný potomok vykonať púť do *Gaje*³³, aby oslobodil svojich predkov od jemných tiel, ktoré obývajú. Kam presne sa potom predkovia dostanú, nie je jasné. Pravdepodobne sa ich duša vstrebe naspäť do jej zdroja (čiže *átman* sa znovu spojí s *brahma*).

Je očividné, že hlavnou náplňou všetkých pohrebných rituálov je správna premena *prétu* na predka a znovuzrodenie duše zosnulého. Tieto rituály však na druhej strane majú význam aj pre pozostalých. Vďaka nim sú pripravení prijať stratu blízkej osoby, nadobudnúť potrebnú silu a vrátiť sa do každodenného života.

Eschatologický obraz je mierne mätúci a protikladný. Na jednej strane existuje teória reinkarnácie, kedy sa duša človeka po jeho smrti „prest’ahuje“ do nového tela, na druhej strane existuje teória o tom, že mŕtvy pobýva v ríši predkov a „užíva“ si život na nebesiach alebo trpí v pekle. Tieto mierne nezhody, ako sa zdá, však nikoho príliš netrápia.

³² *Pakš* je polovica lunárneho mesiaca, čiže štrnásť dní, *pitr pakš* je teda „štrnásť dní predkov“.

³³ *Gaja* je mesto v štáte Bihár, pútnické miesto hinduistov i buddhistov.

6. OBRADY SPOJENÉ SO ZVLÁŠTNÝMI PRÍPADMI ÚMRTÍ

Existujú odlišné typy pohrebných obradov podľa toho, akým spôsobom človek zomrel. Tzv. zvyčajná smrť je tá, keď zomrie človek, ktorý prežil plnohodnotný život. Ukončením takéhoto života je prirodzene smrť, pretože telo pomaly upadá a životné funkcie už nie sú také ako predtým. Avšak keď smrť nastane v mladom veku, alebo keď sa smrť týka určitých ľudí, s ktorými sa aj počas života zaobchádza odlišne ako s obyčajnými ľuďmi (napr. askéti), aj pohrebný obrad vyzerá trochu inak.

6. 1 DETI

Smrť dieťaťa je veľmi tragickou záležitosťou vo všetkých kultúrach. Neočakáva sa tak ako smrť starého človeka. Je zničujúca pre rodičov, ktorí do svojho potomka vkladali nádeje a očakávania. V Indii sa s telom zosnulého dieťaťa narába inak než s telom zosnulého dospelého, dalo by sa povedať o niečo šetrnejšie. Očistné obrady pre rodinu sú tiež rozdielne.

Krehké telo detí by malo byť ušetrené horúcich plameňov spopolnenia, ich nevinný život nespôsobil prílišné znečistenie rodičov, a teda nepožaduje toľko očistenia. Podľa *Baudhájana*, *sapindíkarana* by sa vôbec nemala prevádzať v prípade detí, ktoré nepodstúpili obrad *upanajany* a v prípade ešte nevydatých dievčat. V prípade potratu by sa dieťa malo pochovať do zeme a obetník sa očistí hneď po jednom kúpeli v šatách. Potrat predstavuje znečistenie pre matku, a tak musí podstúpiť rôzne očistné obrady (o tých však v tejto práci nepojednávam).

K problematike pohrebných obradov detí sa vyjadruje aj *Manu*: „Keď zomrie dieťa predtým než dosiahne veku troch rokov, jeho príbuzný by nemali prevádzať žiaden obrad, avšak ak už má dieťa zuby alebo už bolo pomenované, obrady sa prevádzať môžu.“ (Manusmrti, 5. 70) S možnosťou detskej smrti sa teda počítalo, a preto museli byť stanovené pravidlá pre pohrebný obrad či následné očistenie.

6. 2 TEHOTNÉ ŽENY

Podľa *Baudhájana*, po tom, čo je dieťa zachránené z matkinho lona, mala by byť riadne spopolnené so všetkými obradmi ako obyčajne. Často sa však nekonalo nijaké úsilie o záchranu dieťaťa, a to bolo spálené spoločne s matkou.

Ak zomrie žena pri pôrode, jej telo sa pred spálením musí náležite očistiť, pretože je znečistené pôrodom. Po tom nasleduje spálenie a ostatné obrady ako obyčajne.

6. 3 ASKÉTI

Askéti sú ľudia, ktorí sa vzdali všetkých svetských radostí a odišli do ústrania, pričom cieľom ich konania nie je dostať sa medzi predkov, ale spojiť svoju dušu s univerzom. Tak ako v prípade malých detí, ani pre nich by sa nemala stavať pohrebná hranica. Pandey vysvetľuje: „*Nespaľujú sa, pretože boli očistení duchovným ohňom vedomostí a spojením s brahma, a preto nie je potrebné očistenie ich tela na pohrebnej hranici a jeho prepravenie prostredníctvom ohňa na onen svet.*“ (Pandey 2006, str. 272)

Baudhájana podáva opis poslednej *samskáry* človeka, ktorý sa zriekol bežného života a utiahol sa do lesov. Telo by sa malo položiť do jamy a na brucho by sa mala položiť miska, ktorú zosnulý používal na žobranie. Podľa Duboisa, lebka zosnulého askéta by sa mala rozlomiť pomocou kokosového orecha, aby *prána* mohla opustiť telo. Zosnulý by sa potom mal zasypať soľou tak, aby bolo jeho telo úplne pokryté. (Dubois 1906, str. 539) Jama by sa potom mala zahrnúť zeminou a nad ňou by sa mal navršíť násyp, aby ochránil telo pred zvieratami. Na vrchol by sa mal umiestniť *lingam*, symbol, prostredníctvom ktorého je uctievaný boh *Šiva*. Násyp sa potom posype zrnkami ryže a pokropí vodou. V prípade, že sa jedná o uctievaného askéta, môže sa nad miestom, kde je pochovaný, postaviť náhrobok či pamätník. K takémuto hrobu môžu potom ľudia vykonávať púte, prinášať obetiny a žiadať o požehnanie. Obetník, ktorý prevádza tento obrad, vykonáva veľmi zásluhný čin, ako aj *bráhman*, ktorý na tento obrad dohliada.

V dnešnej dobe existuje množstvo náboženských komunít, pričom každá prevádza posledný obrad svojich stúpcov s malými odchýlkami. Spoločné však majú to, že ani jedna nevykonáva obrad spaľovania.

6. 4 ZOSNULÍ MIMO SVOJEJ DOMOVINY

Ako prvý sa o tomto obrade zmieňuje *Baudhájana*. Príbuzní by mali zariadiť prevoz tela alebo kostí naspäť domov. Ak však neexistujú žiadne pozostatky a je známy len približný smer, kde človek zomrel, odtiaľ by sa *préta* mal zavolať. Potom sa vytvorí jeho figurína, ktorá sa položí na kožu čiernej antilopy, umiestnia sa na ňu nádoby s vodou, ktoré sa posypú trávou *kuša* a obrad spálenia môže začať. Niekedy sa však stalo, že človek, o ktorom sa predpokladalo, že je mŕtvý, sa vrátil. Vtedy museli byť prevedené rôzne obrady na jeho „návrat medzi živých“, pretože spoločensky bol mŕtvý a s mŕtvym nikto nemôže prísť do styku. V súčasnosti sa však nikto neponáhľa s pohrebným obradom ľudí, ktorých smrť je len dohadom a stále existuje možnosť, že by sa mohli vrátiť.

6. 5 POHREBNÝ OBRAD POČAS ŽIVOTA

Ak dotyčná osoba nemá synov alebo má akékoľvek pochybnosti o tom, či bude jeho posledná *samskára* prevedená tak ako má, môže ju vykonať počas svojho života. Pretože ak by tak nespravil, neuzavrel by celok šestnástich *samskár*, ktoré každý hinduista musí vykonať. Zámerom teda nie sú nijaké morbidne predstavy o vlastnej smrti a smútenie nad sebou samým, ale splnenie poslednej *samskary*, ktorej prevedenie ovplyvňuje ďalšiu cestu duše zosnulého.

Zosnulý, ktorý je teda ešte nažive, je reprezentovaný figurínou. Celý obrad *antjéšti* sa vykonáva ako obyčajne, nie je žiaden rozdiel medzi obradom pre skutočného zosnulého a obradom pre „akože“ zosnulého, ktorého zastupuje figurína. „Medzi hinduistami však existuje povera, že kto tento obrad počas svojho života vykoná, zomrie vo veľmi blízkej budúcnosti, a preto len zopár sa ich k tomu odváži.“ (Pandey 2006, str. 273) Keď už sa skutočne tento obrad musí previesť ešte za života, nemal by sa prevádzať, keď sa človek teší dobrému zdraviu, mal by sa previesť až vtedy, keď existuje reálna hrozba smrti.

6. 6 VÝNIMKY PODĽA MANUA

V *Manuovom zákonníku* nachádzame zvláštny výpočet ľudí, ktorí by nemali mať posledný obrad: „*Žiaden pohrebný rituál by sa nemal konať pre ľudí, ktorí sa narodili zbytočne³⁴ alebo zo spojenia príslušníkov rôznych kást (medzi ktorými sobáš nie je doporučovaný) alebo pre tých, ktorí si vzali svoj život. Ani pre ženy, ktoré sa pridali k heretickej sekte, ktoré žili z vášne, podstúpili potrat, ublížili svojim manželom alebo pili alkohol.*“ (Manusmrti, 5. 89, 90)

Títo sú spoločnosťou zatratení a preto nemajú právo na poslednú *samskáru*.

³⁴ „Zbytočne narodení“ pravdepodobne označuje ľudí, ktorí nepodstúpili žiadne prechodové rituály.

7. ZHRNUTIE - STRUČNÝ PREHĽAD PRIEBEHU HINDUISTICKÉHO POHREBNÉHO RITUÁLU

1. Obrady pri zomierajúcom

- zomierajúci je vynesенý mimo domu a položený na zem
- do úst sa mu kvapne niekoľko kvapiek vody z *Gangy*
- recitácia *mantier*, veršov z *Bhagavadgíty* či *Rámájany*
- dar kravy *bráhmanovi* (*gódána*)

2. Obrady bezprostredne po skone

- obetovanie roztopeného masla do domáceho ohňa
- do úst zosnulého sa kvapne niekoľko kvapiek *mantrami* posvätenej vody obsahujúcej lístky *tulsi*
- omytie tela zosnulého, oblečenie do nových šiat
- výroba lôžka, na ktorom sa prenesie na miesto spopolnenia

3. Prevoz tela zosnulého

- naloženie na voz
- na čele sprievodu kráča najstarší syn (hlavný trúchliaci), v rukách nesie nádobu s domácim ohňom
- počas cesty sa prenáša veta *Rám nám satja hai* (*Rámovo meno je pravda*)

4. Obrady na spaľovisku

- príprava miesta, jeho očistenie
- postavenie pohrebnej hranice
- položenie zosnulého na pohrebnú hranicu
- hlavný trúchliaci obíde hranicu s ohňom v ruke (päť- alebo trikrát)
- rozbitie lebky zosnulého pomocou bambusovej palice, kedy *prána* opúšťa telo
- naliatie rozpusteného masla na pohrebnú hranicu ako obetina *Agnimu*
- po úplnom dohorení ohňa rozbitie džbánu s vodou pre symbolické ochladenie hranice

- rituálny kúpeľ pozostalých (na inom *gháte*), obetovanie hrste vody zmiešanej so sezamovými semienkami
- návrat domov, stúpenie na kameň pred vojdením dnu, aby príbuzní mali silu na zvyšok požadovaných obradov

5. Obrady od prvého po trinásty deň po smrti

- zozbieranie popola, príp. kostí zosnulého (*asthisamčaja*), niekedy sa vykonáva hneď, popol sa rozsype do rieky alebo sa pozbiera do hlinenej nádoby a zavesí na strom *šami*, resp. sa koná *šmašana*, t. j. popol a kosti sa uložia do zeme a nad nimi sa postaví niečo ako násyp
- obetuje sa trikrát po šestnásť ryžových guliek (*pínd*)
- prvá séria obetí je na udobrenie zlých duchov a výstavbu nového tela zosnulého, ktorý je teraz *prétom*, obetuje sa počas prvých desiatich dní
- na jedenásty deň sa koná druhá séria obetí počas obradu vypustenia býka (*vršótsarga*), verí sa, že ten odnáša všetky nebožtíkové zlé skutky
- koná sa hostina pre *bráhmanov* a dávajú sa im dary (obilie a pod.)
- na dvanásty deň sa koná tretia séria obetí na poskytnutie potrebnej sily nebožtíkovi na jeho ceste do ríše predkov
- na trinásty deň sa koná *sapindíkarana*, t. j. spojenie *prétu* s predkami a následné uctenie predkov
- očistný kúpeľ, oholenie a nové šaty pre hlavného trúčliaceho
- rodina sa môže znovu začleniť do spoločnosti, obdobie znečistenia (*ašauča*) sa skončilo

6. Ďalšie obrady na uctenie predkov (*šráddha*)

- konajú sa kedykoľvek počas roka, hlavne raz ročne na výročie smrti, takisto raz mesačne alebo týždenne, počas priaznivých hviezdnych konštelácií a pod.
- obetuje sa voda so sezamovými semienkami a ryžové guľky
- koná sa hostina pre *bráhmanov* a dávajú sa im dary

8. ZÁVER

Všetky *samskáry* sú pokusom dať životu akýsi rámec, ktorého dodržiavaním človek kultivuje a zušľachtuje samého seba. Sú vyjadrením viery, pocitov, túžob, nádeje i strachu a vychádzajú z ľudských potrieb. *Samskáry* vznikli v dávnej minulosti, keď sa vtedajšie potreby ľudí veľmi líšili od tých dnešných. Vnímanie života ako takého podstúpilo od doby ich vzniku nespočetné množstvo zmien. S rôznymi vedeckými objavmi bolo vyriešených mnoho záhad života a náboženskost' sa ruka v ruku s týmto začala pomaly vytrácať. V súčasnosti, keď je všetko a všetci stále modernejšie, i hinduistické rituály sa v určitých aspektoch menia a stávajú sa pomerne rutinnou záležitosťou. Počet šestnástich najdôležitejších *samskár* je tak v reálnom živote stále viac a viac okresávaný. *Samskára*, ktorá sa však v žiadnom prípade vynechať nemôže, je *antjéšti*, a práve táto *samskára* tvorila hlavnú tému tejto práce.

Snažila som sa podať podrobný popis posledného obradu a vžiť sa do toho, ako hinduisti nahliadajú na samotnú smrť a to, čo nasleduje po nej. Tento popis posledných obradov v živote človeka podávam na základe staroindických literárnych zdrojov a sekundárnej literatúry o tejto tematike. Touto prácou chcem poukázať na významné miesto pohrebného obradu v živote hinduistov a priblížiť predstavy o smrti tak odlišné od tých našich. Hinduistické poňatie zomierania a smrti sa s tým našim dá len ťažko porovnávať. Podľa môjho názoru, zomieranie v hinduizme je oveľa dôstojnejšie. Zomierajúci trávi posledné chvíle s rodinou, nie v nemocnici napojený na prístroje a sám, za prítomnosti úplne cudzích osôb. A keď sa poberie na onen svet, sú to práve jeho príbuzní, ktorí sa o neho postarajú a sprevádzajú ho na tejto ceste. Neodložia jeho telo mimo svoj dohľad na starosti profesionálom ako to robíme my. Skrátka vykonajú všetko potrebné preto, aby zosnulý došiel pokoja a či už sa zrodil znovu alebo nadobudol svoje miesto medzi predkami.

Po prečítaní tejto práce sa človek dokáže lepšie zžiť s hinduistickými predstavami o smrti, ktoré sú oproti tým našim tak diametrálne rozdielne.

Myslím si, že v budúcnosti by sa mohla hlbšie preštudovať súčasná, t. j. modernejšia podoba pohrebného obradu, a porovnať jeho priebeh s pohrebným obradom vykonávaným v minulosti, pričom by sa poukázalo na odchýlky a rozdiely medzi nimi.

9. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Bhagavadgītā - Gītā-rasāmṛta, s hindským komentárom Šivánanda, 2. vydanie, Vārāṇasī: Nyū Dīpak Press, 1986, 688 s.

CHAITANYA, Sri Dhira: *Bereavement and Final Samskara (Antyeshti) in Hindu Tradition*, Chennai: Sri Dhira Chaitanya, 2007, 122 p.

Česká orientalistická společnost: *Svět živých a svět mrtvých*, Praha: Dar Ibn Rushd, 2001, 244 s.

DUBOIS, Abbe J. A.: *Hindu manners, customs and ceremonies*, Oxford: Clarendon Press, 1906, xxxiv + 744 p.

FILIPPI, G. G.: *Mṛtyu. Concept of Death in Indian Traditions*. New Delhi: DK Print World, 2005, 258 p.

FIRTH, Shirley: End-of-life: a Hindu view, in *The Lancet*, Vol. 366, No. 9486, August 2005, p. 682 - 686.

Gr̥hyasūtra of Pāraskara, With two Commentaries of Harihar and Gadadhar and „Vimala“ Hindi Commentary by Dr. Jagadish Chandra Mishra, Varanasi: Chaukhamba Surbharati Prakashan, 1991, 560 p.

MARKOVÁ, Dagmar: Indové se ptají: Co bude po smrti ?, v *Nový Orient*, ročník 48, číslo 9, 1993, str. 272 - 277.

MICHAELS, Axel: *Der Hinduismus. Geschichte und Gegenwart*, München: C. H. Beck, 1998, 460 p.

MONIER-WILLIAMS, Monier: *A Sanskrit-English Dictionary*, Delhi: Bharatiya Granth Niketan, 2007, xxxiv + 1333 p.

PANDEY, Rajbali: *Hindu Saṃskāras. Socio-Religious Study of the Hindu Sacraments*, Delhi: Motilal Banarsidass, 2006, xxvii + 328 p.

PARRY, Jonathan P.: *Death in Banaras*, series: Lewis Henry Morgan Lectures, Cambridge University Press, 1994, xxvi + 314 p.

PARRY, Jonathan: Ghosts, Greed and Sin: The Occupational Identity of Benares Funeral Priests, in *Man*, New Series, Vol. 15, No. 1, March 1980, p. 88 - 111.

PREINHAELTEROVÁ, Hana: *Hinduista od zrození do zrození*, Praha: Vyšehrad, 1997, 136 s.

RANDERIA, Shalini: *Death and Defilement: Divergent Accounts of Untouchability in Gujarat*, in: Eichinger Ferro-Luzzi, Gabriela: *Rites and beliefs in modern India*, Delhi: Manohar, 1990, 35-51 p.

SAHĀY, Śivasvarūp: *Hindū sāmājīk saṁsthāē evaṁ ārthīk jīvan*, Dillī, Vārāṇasī, Paṭṇā, Bangalore, Madrās: Motīlāl Banarsidās, 1992, 520 p.

The Cultural Heritage of India, vol. II: Itihāsas, Purāṇas, Dharma and other Śāstras, Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture, 2007, xxviii + 738 p.

The Laws of Manu, transl. with an introduction by Wendy Doniger and Brian K. Smith, Calcutta: Penguin Books, 1991, lxxviii + 362 p.

ZBAVITEL, Dušan: *Bohové s lotosovýma očima*, Praha: Vyšehrad, 1986, 456 s.

ZBAVITEL, Dušan, VACEK, Jaroslav: *Průvodce dějinami staroindické literatury*, Třebíč: Arca JiMfa, 1996, 544 s.

10. ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

a pod.	a podobne
ak.	akuzatív
č.	číslo
f.	feminínium, ženský rod
m.	maskulínium, mužský rod
n.	neutrum, stredný rod
n. l.	nášho letopočtu
napr.	napríklad
p. n. l.	pred naším letopočtom
príp.	prípadne
resp.	respektíve
sg.	singulár, jednotné číslo
t. j.	to jest
tzv.	takzvaný

PRÍLOHA Č. 1

Legenda o Gange

Príbeh o *Gange* voľne nadväzuje na iný príbeh o tom, ako svätec *Agastja* vypil všetku vodu oceánu. Bohovia sa odobrali k *Brahmovi* a prosili ho o radu. Dozvedeli sa, že sa nemusia strachovať, pretože kráľ *Bhagíratha*³⁵ privedie na svet dcéru kráľa hôr *Gangu*, ktorá oceán znovu naplní.

V meste *Ajódhja* vládol kráľ *Sagara*, ktorý nemal potomkov a preto sa uchýlil s oboma manželkami do *Himálaje*, kde sto rokov konal askézu, kým mu mudrc *Bhrigu* splnil pranie. Jednej manželke sa narodil jeden syn, druhej šesťdesiat tisíc synov. Keď všetci dospeli, chcel kráľ vykonať konskú obeť *ašvamédha*, ktorou vladári v starovekej Indii potvrdzovali svoju moc a nadradenosť nad menšími kráľovstvami. Prebiehala tak, že bol vypustený biely kôň, ktorý sa túlal po svete, z diaľky sprevádzaný jazdcami. Panovník na území, kam kôň prišiel, musel s jeho majiteľom buď bojovať alebo automaticky uznať jeho nadradenosť. Po roku bol kôň zahnaný naspať a obetovaný bohom.

Sagarovho koňa však ukradol boh *Višnu* a skryl ho do podsvetia. Otec vyslal svojich šesťdesiat tisíc synov, ktorí ho hľadali, a keď prešli celú zem, objavili ho v podsvetí. Rozbehli sa proti *Višnuovi*, no ten ich všetkých spálil na popol svojím pohľadom.

Keď sa dlho nevracali, *Sagara* poslal svojho vnuka, aby zistil čo sa stalo. Ten po dlhom pátraní priviedol koňa a zistil od *Višnuovho* vtáka *Garudu*, že kráľových synov vyslobodí len ten, kto prinúti božskú rieku *Gangu* pretekajúcu nebesami, aby zostúpila na zem a omyla ich popol. Na to však bolo treba konať nesmierne tvrdú askézu, k čomu sa starý kráľ neodhodlal, a ani niekoľko jeho nástupcov. Až *Bhagíratha* sa rozhodne zachrániť svojich predkov a pustí sa do prísnej askézy, ktorou si získa priazeň boha *Brahmu* a ten mu sľúbi splniť vytúžené pranie. Ale pretože *Ganga* by pri svojom páde z nebies zničila celú zem, musí *Bhagíratha* ešte požiadať boha *Šivu*, aby jej v tom zabránil. A tak koná ďalšiu askézu a vzyvajú *Šivu*, až ten prikáže *Gange*, aby padla z neba na zem a zachytí ju vo svojich vlasoch, čím zabráni tomu, aby zničila zem. Tak sa rieka *Ganga* rúti Indiou, vedená *Bhagíratom*,

³⁵ Kráľ v kráľovstve *Kóšala*, potomok kráľa *Sagaru*.

ktorý jej ukazuje cestu. Nakoniec omyje popol *Sagarových* synov, ktorí tak môžu odísť do neba, a rovnako tak sa dostane do neba každý hinduista, ktorého popol spočynie po smrti vo vodách rieky *Gangy*.

PRÍLOHA Č. 2

Slovníček sanskrtských a hindských výrazov pre slová „smrť“ a „zomrieť“

Hindčina i sanskrt sú veľmi bohatými jazykmi. Existuje mnoho synonym jedného slova. V prípade slov smrť a zomrieť je tomu neinak.

V sanskrte sa môžeme stretnúť s týmito výrazmi:

- kāla-, m. - čas (smrti), smrť, smrť na starobu, často sa zosobňuje so samotným bohom smrti *Jamom*, ďalší význam je „čierny“
kālam (ak.) + kṛ- - zomrieť
kālam (ak.) + i- - zomrieť
- anta-, m. - koniec (života), smrť
- antakāla-, m. - čas smrti, smrť
- apagama-, m. - odchod, smrť
- kālāntaka-, m. - smrť, doslova „ukončovateľ času“
- kāladaṇḍa-, m. - smrť, doslova „palica smrti“
- jīvatyāga-, m. - vzdanie sa života, smrť
- jīvotsarga-, m. - ukončenie života, smrť
- dehakṣaya-, m. - zánik tela, smrť
- narāntaka-, m. - smrť, doslova „ukončovateľ ľudí“
- mahānidrā-, f. - smrť, doslova „veľký spánok“
- maraṇa-, n. - smrť, úmrtie, skon
maraṇam (ak.) + kr- = zomrieť
- mṛti-, f. - smrť
- mṛtyu-, m. (zriedkavo f.) - smrť
mṛ-, mriyate - zomrieť
- naśa-, m. - smrť, doslova „zničenie“
- pra- + i-, praiti; pra- vpred, preč, i- ísť - doslova „odísť, pominúť sa“, t. j. zomrieť

- pra- + yā-, prayāti; pra- vpred, preč, yā- íst' - doslova „odísť, pominúť sa“, t. j. zomrieť
- prayāṇa-, n. - smrť,
- vināśa-, m. - smrť, doslova „zmiznutie, zničenie“

V hindčine sa môžeme stretnúť s týmito výrazmi:

- ant, m. - koniec (života), smrť
- mṛtyu, f. - smrť
kisī kī mṛtyu ho jānā - zomrieť
- maraṇ, m. - smrť
mar'nā/mar jānā - zomrieť, zahynúť
- maut, f. - smrť
- nidhan, m. - smrť, skon
nidhan honā - zomrieť
- dehānt, m. - smrť, doslova „koniec tela“
kisī kā dehānt honā - zomrieť

PRÍLOHA Č. 3

Preklad 10. kapitoly Páraskara grhjasútry - Udakakarma (obetovanie vody)

Táto kapitola *Páraskara grhjasútry* pojednáva o znečistení príbuzných prameňmi z úmrtia v rodine a rôznych spôsoboch pohrebného obradu. V tejto prílohe uvádzam sanskrtské verše so slovenským prekladom vychádzajúcim zo sanskrtu a takisto z hindského komentára.

athodakakarma (1)

1. Toto je obetovanie vody.

advivarṣe prete mātāpitrorāśaucam. (2)

2. Po smrti dieťaťa mladšieho než dva roky sú matka a otec znečistení.

śaucamevetareṣām. (3)

3. Ostatní príbuzní sa očistia kúpeľom.

ekarātram trirātram vā. (4)

4. Matka a otec sú znečistení jednu alebo tri noci.

Komentár: Matka a otec dieťaťa, ktoré zomrelo pred *čúdákaranou*, sú znečistení jeden deň. Ak dieťa zomrelo po *čúdákaranе*, sú znečistení tri dni.

śarīramadagdhvā nikhananti. (5)

5. Telo sa nespáli, ale vykope sa jama.

Komentár: Po smrti dieťaťa mladšieho než dva roky sa nekoná *dahanasamskāra* (spálenie). Vykope sa jama a dieťa je pochované do zeme.

antaḥsūtake cedotthānādāśauca sūtakavat. (6)

6. Ak by behom doby znečistenia spôsobeného pôrodom nastalo iné znečistenie z úmrtia, tak od zvyšku prvého znečistenia z pôrodu sa to neskôršie očistí.

nātrodakakarma. (7)

7. Ak zomrie dieťa mladšie než dva roky, obetovanie vody sa nekoná.

dvivaṣaṣprabhṛti pretamāśmaśānāt sarve'nugaccheyuḥ. (8)

8. Ak zomrie dieťa, ktoré už má dva roky, tak by všetci jeho príbuzní mali ísť na spaľovací *ghāt*.

yamagāthāṃ gāyanto yamasūktaṃ ca japanta ityeke. (9)

9. Mali by ísť spievajúc piesne a recitujúc verše určené bohu *Jamovi*.

yadyupeto bhūmijoṣaṇādisamānamāhitāgnerodakāntasya gamanāt. (10)

10. Ak zomrie dieťa po *upanajane*, počínajúc obradom pochovania do zeme až po obetovanie vody, všetky obrady je treba prevádzať tak, ako sa prevádzajú pre osoby, ktoré zapalujú pohrebnú hranicu.

śālāgninā dahantyenamāhitaścet. (11)

11. Ak zosnulý pred svojou smrťou založil domáci oheň, jeho pohrebná hranica sa má zapáliť práve od tohto ohňa.

tūṣṇīm grāmāgninetaram. (12)

12. Ten, kto nezaložil domáci oheň, toho pohrebná hranica sa zapáli obvyčajným ohňom potichu bez recitácie *mantier*.

saṃyuktaṃ maithunaṃ vodakaṃ yācerannudakaṃ kariṣyāmaha iti. (13)

13. Ak mal zosnulý príbuzného (brata či manželku), ten by recitujúc *mantry* mal previesť obetovanie vody so slovami „*udakaṃ kariṣyāmaha iti*“ - obetujeme vodu.

kurudhvaṃ mā caivaṃ punarityaśatavarṣe prete. (14)

14. Ak zomrie človek, ktorý má menej než sto rokov, tak povie „*kurudhvaṃ mā caivaṃ punaḥ*“ - urob (to) a znovu už to robiť nemusíš.

kurudhvamityevetarasmin. (15)

15. Ak zomrie storočný človek, tak povie „*kurudhvaṃ*“ - urob (to).

sarve jñātayo'pobhyavayantyāsaptamātaṭpuruṣāddaśamādvā. (16)

16. Po vykonaní obradu spálenia by sa mali ísť vykúpať do rieky alebo jazera. Do vody by mali vstúpiť všetci príbuzní do siedmeho alebo desiateho kolena.

samānagrāmaṁ yāvatsambandhamanusmareyuḥ. (17)

17. Všetci obyvatelia jednej dediny, ktorí mali niečo spoločné so zosnulým, musia podstúpiť kúpeľ.

ekavastrāḥ prācīnāvītinaḥ. (18)

18. Majú oblečené šaty z jedného kusu a posvätnú šnúru majú na pravom pleci.

savyasyānāmikayā'panodyāpanaḥ śośucadaghamiti. (19)

19. Prstenníkom ľavej ruky striekajú vodu a hovoria „*apanaḥ śośucadagham*“ - odožen zlo veľmi jasnou žiarou.

dakṣiṇāmukhā nimajjanti. (20)

20. Namáčajú sa s tvárou otočenou na juh.

pretāyodaka sakṛtprasiñcantyañjalinā'sāvetatta udakamiti. (21)

21. So zopätými rukami obetujú vodu v prospech zosnulého a hovoria „*asāvetatta udakam*“ - táto voda je pre teba.

uttīrṇāñchucāu deśe śāḍvalavatyupaviṣṭāṁstatraitānapavadeyuh. (22)

22. Keď vyjdú z vody, posadia sa na čistú zem porastenú zelenou trávou a iní ľudia (rozprávači) rozprávajú príbuzným zosnulého o jeho dobrých vlastnostiach, pominuteľnosti života a tak zaháňajú ich smútok.

anavekṣamānā grāmamāyānti rītibhūtāḥ kaniṣṭhapūrvāḥ. (23)

23. Bez toho, aby sa obzreli, sa vracajú do dediny, usporiadaní do rady s najmladšími vpredu.

niveśanadvāre picumandapatrāṇi vidaśyācamyoyodakamagniṃ gomayaṃ gaurasarṣapāṃstailamālabhyāśmānamākramya praviśanti. (24)

24. Pred tým než vstúpia do domu, požujú nímové listy a potom si vypláchnu ústa. Dotknú sa vody, ohňa, roztopeného masla, kravského lajna, horčičných semienok a sezamového oleja. Stúpia na kameň a vstúpia dnu.

trirātram brahmacāriṇo'dhaḥśayino na kiñcan karma kuryurna prakurvīran. (25)

25. Po tri dni by mali spať na zemi, dodržiavať celibát, nevykonávať žiadnu prácu a nikoho iného nenechať ju vykonať (za nich).

kṛtvā labdhvā vā divavānnamaśnīyuramāṃsam. (26)

26. Ak si počas dňa kúpia alebo dostanú jedlo, počas dňa ho aj musia zjesť. Mäso nejedia.

pretāya piṇḍaṃ dattvā'vanejanadānapratyavanejaneṣu nāmagrāham. (27)

27. Obetujú zosnulému *pindu* vysloviac jeho meno pri umytí, obetovaní a ďalšom umytí.

mṛnmaye tāṃ rātrīm kṣīrodake viḥāyasi nidadhyuḥ pretātra snāhīti. (28)

28. V tú noc, kedy nastalo úmrtie, by na otvorenom priestranstve v hlinenej nádobe mali zmiešať mlieko a vodu a povedať „*pretātra snāhi*“ - zosnulý tu sa okúp.

trirātra śāvamāśaucam. (29)

29. Znečistenie spôsobené smrťou trvá tri dni.

daśarātramityeke. (30)

30. Podľa niektorých trvá desať dní.

na svādhyāyamadhīyīran. (31)

31. Kým sa obdobie znečistenia neskončilo, sami neštudujú *védy* a ani sa ich nenechávajú vyučovať.

nityāni nivarteranvaitānavarjam. (32)

32. Nemali by vykonávať denné obrady, ale obrady spojené s tromi posvätnými ohňami³⁶ vykonávajú.

śālāgnaucaike. (33)

33. Podľa niektorých by nemali vykonávať ani domáce obrady.

any etāni kuryuḥ. (34)

34. Mali by ich vykonávať iní.

pretasparśino grāmaṃ na praviśeyurānakṣatradarśanāt. (35)

35. Tí, ktorí sa dotkli zosnulého, nemôžu vstúpiť do dediny, kým sa neukážu hviezdy.

rātrau cedādityasya. (36)

36. Ak sa zosnulého dotkli v noci, nemôžu sa vrátiť skôr než vyjde slnko.

praveśanādi samānamitaraiḥ. (37)

37. Vyššie uvedené pravidlo o vstupe do dediny platí okrem príbuzných zosnulého aj pre ostatných ľudí.

pakṣaṃ dvau vāśaucam. (38)

38. Znečistenie trvá jednu alebo dve *pakše*³⁷.

ācārye caivam. (39)

39. Po smrti učiteľa sa tiež prevádzajú tieto obrady.

³⁶ *Gárhapatja, áhavanija a dakšina.*

³⁷ Jedenkrát štrnásť dní alebo dvakrát štrnásť dní.

mātāmahayośca. (40)

40. Takisto po smrti starého otca a starej mamy z matkinej strany.

strīṇām cāprattānām. (41)

41. Takisto po smrti ešte nevydatých žien.

prattānāmitare kurvīran. (42)

42. Po smrti vydatých žien prevádzajú posledné obrady iní (manželia).

tāśca teṣām. (43)

43. A ony (vydaté ženy) pre iných (pre manželov).

proṣitaścetpreyācchravaṇaprabhṛti kṛtodakāḥ kālāśeṣamāsīran. (44)

44. Ak zomrie človek niekde na cestách, keď sa domov dostane správa o jeho úmrtí, mali by si sadnúť a prevádzať obetovanie vody po zbytok času (kým trvá znečistenie).

atītaścedekarātram trirātram vā. (45)

45. Keď správa o smrti dorazila po uplynutí obdobia znečistenia, znečistenie trvá jeden alebo tri dni.

atha kāmopakānyṛtvikśvasurasakhisambandhimātulabhāgineyānām. (46)

46. Obetovanie vody môže byť pre *puróhitu*, svokra, priateľa, príbuzných, matkinho brata a sestrinho syna.

prattānāñca. (47)

47. A pre vydaté ženy.

ekādaśyāmayugmān brāhmaṇān bhojayitvā māmśavat. (48)

48. Na jedenásty deň by mal dať nepárnemu počtu *bráhmanov* mäsité jedlo.

pretāyoddiśy gāmapyeke ghnanti. (49)

49. Podľa niektorých sa pre zosnulého zabíja krava.

piṇḍakarṇe prathamah piṇḍāṃ pretaḥ syāt putravāṃścet. (50)

50. Ak je zosnulým človek, ktorý má syna, pri obetovaní *pínd* je považovaný za prvého z predkov.

nivarteta caturthaḥ. (51)

51. *Sapindíkarana* sa prevádza pre troch predkov a štvrtý je vynechaný.

saṃvatsaram prthageke. (52)

52. Podľa niektorých ju treba konať jeden rok oddelene.

nyāyastu na caturthaḥ piṇḍo bhavātīti śruteḥ. (53)

53. V *śruti* stojí: „Pravidlo však je, že štvrtá *pinda* neexistuje.“

aharaharannamasmai brāhmaṇāyodakumbhaṃ ca dadyāt. (54)

54. Deň čo deň kvôli zosnulému treba dávať *bráhmaňovi* jedlo a džbán vody.

piṇḍamapyeke nipṛṇanti. (55)

55. Podľa niektorých treba obetovať tiež *pindy*.

INDEX SANSKRTSKÝCH A HINDSKÝCH TERMÍNŮV

- adharma (adharmā)*, 42
agni (agnī), 14
akāl mṛtju (akāl mṛtyu), 30
anna (anna), 19
annaprāśana (annaprāśana), 19
anta (anta), 22
antja (antya), 26
antjéšti (antyeṣṭi), 4, 5, 9, 13, 14, 26, 27, 31, 32, 61, 64, 65
anulóma (anuloma), 23
asthisamčaja (asthisamcaya), 48, 64
ašauča (aśauca), 45, 64
ašvamédha (aśvamedha), 69
ádhána (ādhāna), 16
áhavaníja (āhavanīya), 38, 77 (pozn.)
árambha (ārambha), 21, 22
áranjaka (āraṇyaka), 32
átman (ātman), 26, 58
ášram (āśram), 22
bindí (bindī), 36
brahma (brahma), 26, 58, 60
brahmačárin (brahmacārin), 22
bráhmani (sg. *bráhman* - *brāhmaṇ*), 14, 16 (pozn.), 21, 22, 27, 28, 30, 34, 35, 37, 46, 47, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 60, 63, 64, 78, 79
bráhmany (sg. *bráhmana* - *brāhmaṇa*), 49 (pozn.)
čauda (cauda), 12
čúdá (cūḍā), 20
čúdákaraṇa (cūḍākarāṇa), 20, 21, 23, 73
dahanasamskára (dahanasamśkāra), 26, 73
dakšina (dakṣiṇa), 54, 77 (pozn.)
darbha (darbha), 17, 48
darša (darśa), 51

dána (dāna), 34
dévanāgarī (devanāgarī), 42
dharmā (dharma), 29, 42
dharmasūtry (sg. dharmasūtra - dharmasūtra), 13, 32
dhótī (dhotī), 56
dívālī (dīvālī), 57
dómovia (sg. dóm - dom), 41, 42
dvāparajuga (dvāparayuga), 28 (pozn.)
džāta (jāta), 18
džātakarma (jātakarma), 12, 18
garbha (garbha), 16
garbhādhāna (garbhādhāna), 16
gārhapatja (gārhapatya), 37, 77 (pozn.)
ghát (ghāt), 27, 28, 39, 41, 44, 54, 64, 74
ghí (ghī), 15, 34
gódāna (godāna), 23, 63
grhastha (grhastha), 22 (pozn.)
grhjakarmāni (grhyakarmāni), 13
grhjasútry (sg. grhjasūtra - grhyasūtra), 5, 9, 13, 23, 32, 38 (pozn.), 49, 66, 73
hólí (holī), 57
išti (iṣṭi), 26
juga (yuga), 28 (pozn.)
kalijuga (kaliyuga), 28
kapāla (kapāla), 42
kapālakrijá (kapālakriyā), 42
karana (karaṇa), 18, 20
karma (karma), 28
karman (karman), 18
karna (karṇa), 20
karnavédha (karṇavedha), 20, 21
kéša (keśa), 22
kéšánta (keśānta), 22
kramana (kramaṇa), 19

kšatrijovia (sg. *kšatrija* - *kṣatriya*), 21, 22, 46
kuša (*kuśa*), 17 (pozn.), 53, 56, 61
lingam (*liṅgam*), 60
mahábráhman (*mahābrāhmaṇ*), 37
mantra (*mantra*), 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 35, 38, 40, 41, 44, 63, 74
mággha (*māgha*), 51
mókša (*mokṣa*), 28
muñdža (*muñja*), 12
náma (*nāma*), 18
námakarana (*nāmakaraṇa*), 18, 45
nih (*niḥ*), 19
niškramana (*niṣkramaṇa*), 19
paišáča (*paiśāca*), 24
pakš (*pakṣ*), 58 (pozn.), 77
pañčabali (*pañcabali*), 49
pañčájat (*pañcāyat*), 40
pinda (*piṇḍa*), 38, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 64, 76, 79
pippala (*pippala*), 54
pitṛ (*pitṛ*), 49, 56
pitrlóka (*pitṛloka*), 49
pitṛ pakš (*pitṛ pakṣ*), 58
pranáma (*praṇāma*), 23
pratilóma (*pratiloma*), 23
prána (*prāṇa*), 26, 34, 42, 60, 63
prášana (*prāśana*), 19
préta (*preta*), 30, 37, 43, 49, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 64
pum- (*pum-*), 17
pumsavana (*puṁsavana*), 17
purány (sg. *purána* - *purāṇa*), 13, 14, 48, 50
puróhita (*purohita*), 16, 35, 37, 78
put (*put*), 50
putra (*putra*), 50
rákšasa (*rākṣasa*), 24

sajudžja (sayujya), 28
salókja (salokya), 28
samāvartana (samāvartana), 13, 23
samípja (samīpya), 28
samskára (saṁskāra), 4, 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 31, 32, 34, 37, 52, 58, 60, 61, 62, 65, 66
sannjāsin (sannyāsin), 22 (pozn.)
sapinda (sapinḍa), 45, 56
sapindíkarana (sapinḍīkaraṇa), 9, 55, 56, 57, 59, 64, 79
sarúpja (sarūpya), 28
satjajuga (satyayuga), 28 (pozn.)
savana (savana), 17
símanta (sīmanta), 17
símantónnajana (sīmantonnayana), 17
smṛti (smṛti), 13
snána (snāna), 23
snátaka (snātaka), 23
sukál mṛtju (sukāl mṛtyu), 29
sútra (sūtra), 4, 32, 48
svastika (svastika), 19
šami (śami), 48, 64
šikhá (śikhā), 20
šmašána (śmaśāna), 48, 49, 64
šódaší (ṣoḍaśī), 52 (pozn.)
šráddha (śrāddha), 9, 49, 50, 51, 52
šruti (śruti), 13, 79
šúdrovia (sg. šúdra - šūdra), 39, 46, 51
trétajuga (tretayuga), 28 (pozn.)
tulsí (tulsī), 38, 40, 63
udakakarma (udakakarma), 73
udumbara (udumbara), 38
unnajana (unnayana), 17
upanajana (upanayana), 21, 22, 45, 51, 59, 74

vaišjovia (sg. *vaišja* - *vaiśya*), 21, 22, 46

vānaprastha (*vānaprastha*), 22 (pozn.)

vēda (*veda*), 22, 31, 32, 34, 35, 40, 46, 48, 50, 52, 77

védārambha (*vedārambha*), 22

védha (*vedha*), 20

vidjá (*vidyā*), 21

vidjárambha (*vidyārambha*), 12, 21

viváha (*vivāha*), 13, 23

vršótsarga (*vṛṣotsarga*), 54, 64

INDEX SANSKRTSKÝCH A HINDSKÝCH NÁZVOV A MIEN

- Agastja (Agastya)*, 69
Agni (Agni), 14, 15, 41, 42, 63
Ajódhja (Ayodhya), 69
Antaka (Antaka), 29
Anustaraní (Anustaraṇī), 34
Ardžuna (Arjuna), 32
Atharvavéda (Atharvaveda), 22 (pozn.), 31, 32
Árjovia (sg. *Árja* - *Ārya*), 48
Ášvalájana (Āśvalāyana), 13, 32, 39, 48
Baudhájana (Baudhāyana), 13, 32, 37, 48, 59, 60, 61
Benáres (Benāres), 27
Bhagavadgítá (Bhagavadgītā), 32, 35, 63, 66
Bhagíratha (Bhagīratha), 69
Bharadvádža (Bharadvāja), 38
Bhrigu (Bhṛgu), 68
Brahma (Brahma), 44 (pozn.), 55, 69
Dharmarádža (Dharmarāja), 29
Gaja (Gaya), 58
Ganéša (Ganeša), 57
Ganga (Ganga), 9, 27, 29, 35, 41, 42, 43, 63, 69, 70
Garuda (Garuḍa), 69
Garudapurána (Garuḍapurāṇa), 14, 34, 51
Gautama (Gautama), 13
Hari (Hari), 40
Himálaja (Himālaya), 69
Indira Gándhí (Indira Gāndhī), 43
Indra (Indra), 15
Jadžurvéda (Yajurveda), 22 (pozn.), 32
Jama (Yama), 28, 29, 34, 35, 40, 54, 70, 74
Jamadútovia (sg. *Jamadúta* - *Yamadúta*), 29
Jamuna (Yamuna), 29

Káší (Kāśī), 27
Kóšala (Kośala), 69 (pozn.)
Kršna (Kṛṣṇa), 32, 33
Kúrmapurána (Kūrmapurāṇa), 50, 51
Lakšmí (Lakṣmī), 57 (pozn.)
Mahábhárata (Mahābhārata), 32, str. 35 (pozn.)
Manikarnika (Manikarṇika), 27
Manu (Manu), 16, 23, 39, 45, 50, 59, 62
Manusmṛti (Manusmṛti), 12, 13, 16, 23, 24, 39, 45, 50, 59, 62
Náradapurána (Nāradapurāṇa), 27
Páraskara (Pāraskara), 5, 9, 13, 32, 66, 73
Pradžápati (Prajāpati), 44
Rádžív Gándhí (Rājīv Gāndhī), 43
Ráma (Rāma), 40, 63
Rámájana (Rāmāyana), 35, 63
Rgvéda (R̥gveda), 22 (pozn.), 31, 32
Sagara (Sagara), 69, 70
Saňdžaj Gándhí (Saňjay Gāndhī), 43
Sámavéda (Sāmaveda), 22 (pozn.)
Sóma (Soma), 15
Súrja (Sūrya), 15
Šatapathabráhmana (Śatapathabrāhmaṇa), 49
Šiva (Śiva), 27, 28, 54, 55, 60, 69
Šrí (Śrī), 17
Upanišady (sg. Upanišada - Upaniṣaḍa), 26
Vaitaraní (Vaitaraṇī), 34, 54
Varuna (Varuṇa), 15
Váju (Vāyu), 15
Váránasí (Vārāṇasī), 9, 27, 28, 29
Višnu (Viṣṇu), 35, 38 (pozn.), 42, 52, 55, 57, 69